

**Geactualiseerde
versie**

NL DIGIbeter 2019

Agenda Digitale Overheid

> digitaleoverheid.nl/NLDIGIbeter2019

NL DIGIbeter 2019

Agenda Digitale Overheid

> digitaleoverheid.nl/NLDIGIbeter2019

Inleiding

1 We investeren in innovatie

Beschermen van grondrechten
en publieke waarden **2**

3 Toegankelijk, begrijpelijk
en voor iedereen

Onze dienstverlening
maken we persoonlijker **4**

5 Klaar voor de toekomst!

Inhoudsopgave

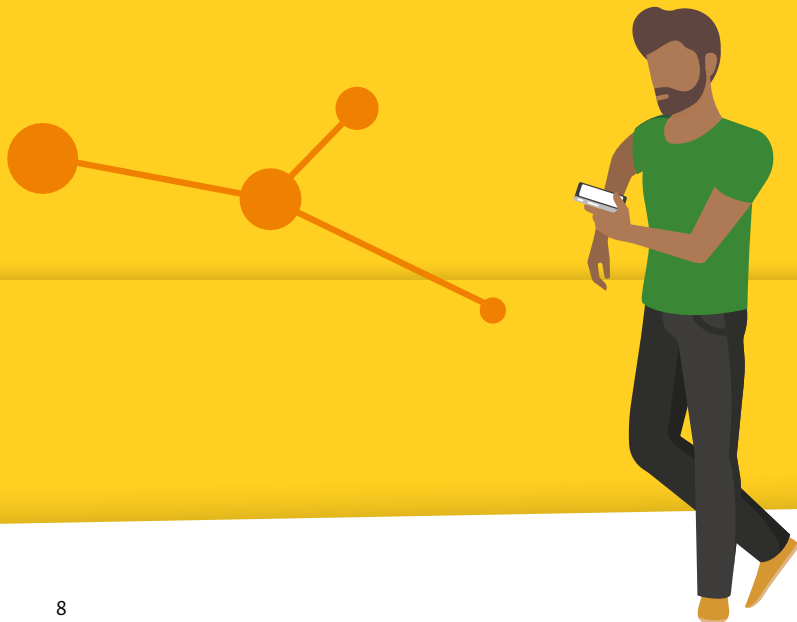
Inleiding	8
1. We investeren in innovatie	12
2. Beschermen van grondrechten en publieke waarden	22
3. Toegankelijk, begrijpelijk en voor iedereen	34
4. Onze dienstverlening maken we persoonlijker	48
5. Klaar voor de toekomst!	62
Watergebruik bij droogte	28
Werk en inkomen	40
Overlijden	52
Verhuizen	54
Bijlage	68

Inleiding

In juli 2018 lanceerde de overheid NL DIGIbeter: Agenda Digitale Overheid. Deze agenda valt, net als de Nederlandse Cybersecurity Agenda, onder de Nederlandse Digitaliseringsstrategie.

NL DIGIbeter is een agenda van alle bestuurslagen. In NL DIGIbeter 2018 hebben we gemeld dat het om een 'rolling agenda' gaat die ieder jaar bijgesteld wordt. Dit is de eerste geactualiseerde versie: NL DIGIbeter 2019.

Vorig jaar zijn we gestart met het bij elkaar brengen van partijen en hebben we maatregelen genomen die de Nederlandse overheid toegankelijker, begrijpelijker en persoonlijker maken, voor iedereen. Als overheid zetten we publieke waarden centraal en respecteren we grondrechten. Tegelijkertijd willen we snel leren en durven we te experimenteren. Deze aanpak heeft geleid tot het aanpassen of het opstellen van agenda's van medeoverheden en uitvoeringsorganisaties.

Bij de uitvoering van de acties groeide het besef dat overheidsorganisaties alleen door samen op te trekken de doelen van NL DIGIbeter kunnen realiseren. Daarnaast merkten we dat het grote aantal actielijnen - 71 acties van verschillende aard en omvang - nog onvoldoende focus gaf. In deze geactualiseerde agenda leggen we daarom focus op de pijlers van NL DIGIbeter (zie onder). We richten ons nog meer op concrete meerwaarde voor burgers en ondernemers en beperken het aantal actielijnen. Dubbeling in rapportages proberen we zo veel mogelijk te voorkomen. Actielijnen die inmiddels zijn opgenomen in andere programma's, zoals NL DIGITAAL, Data Agenda Overheid, keren bijvoorbeeld niet meer terug in NL DIGIbeter.

Samen willen we onze informatie en dienstverlening het komende jaar verder verbeteren. Dat doen we op een manier die past bij NL DIGIbeter: door in het ontwerpproces al rekening te houden met publieke waarden en grondrechten, met betrokkenheid van burgers en ondernemers en waar mogelijk met regie op gegevens. Samen maken we NL DIGIbeter!

De Pijlers van NL DIGIbeter (Deze komen in de tekst terug met het icoon)

- Innovatie
- Data
- Inclusie (iedereen moet mee kunnen doen)
- Digitale identiteit
- Regie op gegevens

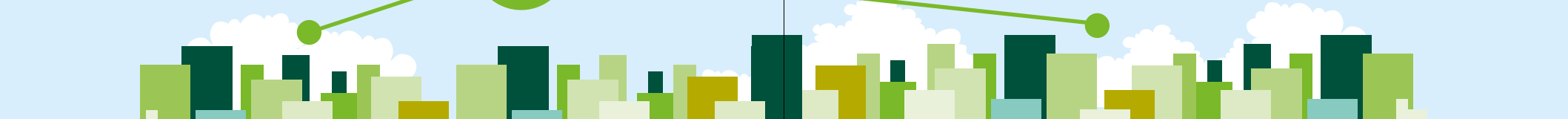

Digitale inclusie – iedereen moet kunnen meedoen

Wij communiceren in Nederland steeds meer digitaal. Dat heeft een grote invloed op het leven van iedereen. Technologie kan ons (and) klaarzetten voor de toekomst. Het biedt kansen. Maar voor veel mensen gaan de ontwikkelingen erg snel. Daar moeten we rekening mee houden. We gaan ervoor zorgen dat iedereen mee kan doen in de digitale samenleving. Ook de mensen die extra hulp nodig hebben.

Scholen gebruiken apps om ouders inzicht te geven over hun kinderen. Bijvoorbeeld hoe het in het klaslokaal gaat. Mensen die geen smartphone hebben, missen de informatie.

Rond de 4,5 miljoen Nederlanders vinden het moeilijk om te werken met digitale apparaten, zoals een computer, smartphone of tablet. Zo vinden Nederlanders het ook nog moeilijk om online te shoppen. Ook op het werk zorgt digitalisering voor problemen. Soms zorgt het ervoor dat mensen hun werk niet goed kunnen doen.

1 We investeren in innovatie

Digitalisering maakt het mogelijk om op een innovatieve manier te werken aan maatschappelijke opgaven. Dit hebben we onder meer gestimuleerd via samenwerking met startups en de uitvoering van verschillende experimenten. Het komende jaar gaan we op dezelfde voet verder. Interbestuurlijke en publiek-private samenwerking blijven hierbij een belangrijke rol spelen.

Pijler innovatie

Bij het oplossen van maatschappelijke opgaven gaan we onder meer gebruik maken van innovatieve voorbeeldprojecten. Hierin werken we interbestuurlijk samen om een positief verschil te maken voor burgers en ondernemers. De voorbeeldprojecten richten zich op het verbeteren van dienstverlening op korte termijn (binnen ¾ jaar) door het wegnemen van barrières. We zorgen dat de projecten bijdragen aan de doelen uit deze agenda. Bij elk project is ruimte voor meerdere oplossingen. Periodiek bekijken we of de gekozen oplossing nog steeds aan de wensen voldoet.

In deze agenda beschrijven we vier voorbeeldprojecten:

- Watergebruik bij droogte
- Werk en inkomen
- Overheidsdienstverlening rond overlijden
- Overheidsdienstverlening rond verhuizen

Samen innoveren en experimenteren

Steeds vaker lossen we maatschappelijke opgaven op in publiek-private samenwerking. In dat kader heeft BZK in april 2019 innovatiebudget beschikbaar gesteld voor verbetering van digitale dienstverlening. Binnen het programma Startup in Residence zijn vanuit BZK in 2019 vier startups van start gegaan. Deze richten zich op digitale inclusie, flexibel wonen, gasloze wijken en toezicht op landbouwgrond. Andere voorbeelden van publiek-private samenwerking zijn de Dutch Blockchain Coalition, de Artificial Intelligence Coalitie en de Alliantie voor Inclusie.

In het publieke domein worden diverse experimenten uitgevoerd met nieuwe dienstverleningsconcepten die uitgaan van het concept 'regie op gegevens'. Een voorbeeld hiervan is de Blauwe Knop. De Blauwe Knop maakt aan de burger duidelijk welke gegevens van hem of haar bekend zijn bij welke organisatie. Met een *proof of concept*, een methode om de technische werking van een product in de praktijk te testen, is aangetoond dat het mogelijk is om adresgegevens uit de Basisregistratie Personen (BRP) en inkomensgegevens uit de BRI via MijnOverheid te verstrekken aan woningcorporaties. We onderzoeken daarnaast de praktische meerwaarde van digitale (open source) participatiemiddelen voor het vergroten van de burgerbetrokkenheid. Dit doen we in een proeftuin waar nu vijftien gemeenten aan meedoen.

Het ministerie van BZK werkt samen met startups, gemeenten en ministeries aan maatschappelijk opgaven. Startup Geronimo AI zet kunstmatige intelligentie in om te voorkomen dat landbouwgrond uitgeput raakt.

#innovatie #startupinresidence

Startup Agents of Change zet zich in voor een samenleving
waarin iedereen digitaal mee kan doen.
[#innovatie](#) [#startupinresidence](#)

Het werken met pilots, proeftuinen en experimenten sluit aan bij het initiatief Samen Organiseren van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG). Via de principes van Common Ground werken gemeenten vanuit het perspectief van de burger stapsgewijs aan een nieuwe, toekomstbestendige gemeentelijke ICT-infrastructuur. Om de dienstverlening te verbeteren zet de VNG onder meer *fieldlabs* in. Dit past bij de innovatieve manier van werken waar we als overheid naar streven. Eind 2018 vond een *fieldlab* plaats waar beleidsambtenaren, marktpartijen, uitvoeringsorganisaties, designers en softwareontwikkelaars met elkaar aan de slag gingen. Een goed voorbeeld van een daar ontwikkeld prototype is de *chatbot* voor verhuizen. Deze kan ook binnen andere overheidsorganisaties toegepast worden.

Op deze weg willen we doorgaan. In het kader van NL DIGIbeter richten we ons ook op het verbinden van initiatieven, zodat niet ieder voor zich het wiel opnieuw hoeft uit te vinden.

Kennis en kunde

Recentelijk is de Rijksacademie voor Digitalisering en Informatisering Overheid (RADIO) van start gegaan. Dit initiatief wordt uitgebouwd. De opleidingen van RADIO focussen op de impact van digitalisering op beleid en uitvoering. Belangrijke thema's hierbij zijn opdrachtgeverschap, de inzet van data en algoritmen, privacy en ethiek en de toepassing van nieuwe technologieën. Als vervolg op de klassikale basis cursus, ontwikkelt RADIO diverse e-learning modules en webinars. Op een aantal thema's wordt een verdiepend aanbod ontwikkeld voor de kerndepartementen.

Met samenwerking tussen overheden en startups stimuleren we een cultuur waarin ruimte is voor innovatie en experiment.

Onderzoeksprogramma's zoals Digital Society van de Vereniging van Universiteiten (NVSU) en Verantwoord Innoveren van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) bieden extra ondersteuning bij het vervullen van kennisbehoeften.

Samenwerking helpt om behoeften uit de samenleving te vertalen naar innovatieve diensten voor burgers en bedrijven. Daarom stimuleren we kennisuitwisseling. De TU Delft, Nederland ICT en Logius/ICTU hebben bijvoorbeeld het initiatief genomen voor Digicampus: een plek waar markt, overheid, wetenschap en eindgebruikers structureel samenkomen. Digicampus biedt ook een open omgeving om experimenten uit te voeren.

Een ander initiatief op het gebied van kennisdeling gaat over datagedreven werken. BZK, de VNG, de ministeries van EZK en JenV en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) werken samen bij de ontwikkeling van een Leer- en Expertisepunt Datagedreven Werken. Kennisuitwisseling tussen overheid en wetenschap vindt ook plaats in het Nationaal Politielab Artificial Intelligence, onderdeel van het Innovatiecentrum voor Artificiële Intelligentie (ICAI).

Kennisuitwisseling tussen overheid en wetenschap helpt om behoeften uit de samenleving te vertalen naar innovatieve diensten.

Actielijnen 2019 - 2020

Innovatie

- Met het innovatiebudget gaan we in 2019 en 2020 door. We investeren 6 miljoen euro per jaar voor innovatieve ideeën om de digitale dienstverlening van de overheid te verbeteren.
- We blijven actief samenwerken onder andere in de Dutch Blockchain Coalition, onder de noemer Smart Society.
- We zetten in op een breder netwerk van partners die nieuwe technologie inzetten voor maatschappelijke vraagstukken. Dat doen we onder meer met Small Business Innovation Research. Deze competitie daagt marktpartijen uit om met gebruik van bijvoorbeeld kunstmatige intelligentie maatschappelijke vragen te beantwoorden.
- We verbreden het programma Startup in Residence van BZK naar een interbestuurlijk programma met het ministerie van EZK, het ministerie van LNV, de provincie Zuid-Holland en de gemeente Den Haag.

Ambtenaren met innovatieve plannen voor verbetering van de digitale overheid kunnen geld krijgen om in samenwerking met externe partijen hun idee door te ontwikkelen. Zo maakt de overheid gebruik van de creativiteit en inzichten van mensen die in de praktijk zien waar de dienstverlening beter kan. In 2019 hebben meer dan 100 overheidspartijen zoals waterschappen, provincies, rijk, uitvoeringsinstanties en gemeenten een voorstel ingediend om gebruik te maken van het innovatiebudget.

[#samenwerking](#) [#innovatiebudget](#) [#startupmentaliteit](#)

2 Beschermen van grondrechten en publieke waarden

De overheid dient zich bewust te zijn van de gevolgen van digitalisering voor de samenleving. Hierbij gaat het om kansen en risico's voor publieke waarden en om toekomstbestendige wetgeving. Het afgelopen jaar zijn we op verschillende manieren de dialoog hierover aangegaan. We hebben daarbij specifieke aandacht besteed aan de belangrijke rol van data.

Maatschappelijke dialoog en publieke waarden

Digitalisering raakt de relatie tussen burger en overheid. We willen als overheid optimaal gebruik maken van de mogelijkheden van digitalisering en burgers laten zien welke kansen digitalisering biedt. Er liggen bijvoorbeeld kansen in het persoonlijker maken van dienstverlening en het ondersteunen van de democratie. Tegelijkertijd moeten burgers erop kunnen vertrouwen dat de overheid op een veilige manier gebruikmaakt van data. Daarom zijn we in het afgelopen jaar de dialoog aangegaan met de maatschappij over effecten van nieuwe technologieën op rechten en waarden. Hiervoor spraken we met de wetenschap, ondernemers en burgers. Om ook bij de jeugd bewustzijn te creëren over de gevolgen van digitalisering, ontwikkelden we een lespakket voor het basisonderwijs: Donald Duck duikt in de digitale wereld.

Het belang om inzicht te hebben in de integriteit en uitlegbaarheid van algoritmen wordt breed gedragen. In dit kader stuurde de staatssecretaris van EZK namens het kabinet een verzoek aan de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) om onderzoek te doen naar de impact van kunstmatige intelligentie op publieke waarden. De minister voor Rechtsbescherming schreef een brief aan de Eerste Kamer over het gebruik van algoritmen en kunstmatige intelligentie op het gebied van rechtspleging. De minister van BZK stuurde de Tweede kamer een reactie op het onderzoek Algoritmes en Grondrechten van de Universiteit Utrecht.

Digitalisering en democratie

Democratie is een belangrijke waarde waar digitalisering veel invloed op kan hebben. Om inzicht te krijgen in de impact van digitalisering op de lokale democratie, hebben we een kennisnetwerk opgestart. Daarnaast publiceerde de Raad voor Openbaar Bestuur in mei 2019 het advies 'Zoeken naar waarheid', over waarheidsvinding in de democratie in het digitale tijdperk. Hierin staan kansen en bedreigingen van toenemende digitalisering voor een goed functionerende, moderne democratie. Ook de Staatscommissie Parlementair Stelsel betrok digitalisering als een belangrijke ontwikkeling in haar werkzaamheden.

'Wij – overheden, bedrijven en kennisinstellingen – werken samen in een Smart Society. Wat werkt delen en verspreiden we.'

Wetgeving

De snelle technologische ontwikkelingen vragen om een duurzame borging van publieke waarden in wetgeving. Hiervoor is het nodig om vooruit te kijken en onderzoek te doen. Het kabinet heeft in 2019 een reactie gegeven op het uit eigen beweging uitgebrachte advies van de Raad van State over digitalisering. Hierin ging het onder meer over de uitvoering van wetten met behulp van ICT en over technologieonafhankelijke wetgeving.

Op het gebied van wetgeving zijn stappen gezet. In juli 2018 is het Tijdelijk besluit digitale toegankelijkheid (gebaseerd op de Europese Norm 301 549) in werking getreden. Het wetsvoorstel digitale overheid wordt momenteel parlementair behandeld. De Wet digitale overheid (Wdo) is een belangrijke wet voor identificatie en authenticatie en zorgt voor meer eenduidige overheidsdienstverlening. We bereiden nu voor wat in de volgende tranche van deze wet geregeld moet worden. De Raad van State heeft ook advies gegeven over het wetsvoorstel modernisering elektronisch bestuurlijk verkeer. Verder zijn het wetsvoorstel elektronische publicaties en het initiatiefwetsvoorstel open overheid in behandeling.

Pijler data

De in april gereedgekomen Data Agenda, NL DIGITAAL, beschrijft hoe data (nog) beter ten goede kunnen komen aan beleidsvorming en het oplossen van maatschappelijke vraagstukken door de overheid. Daarnaast besteedt de agenda nadrukkelijk aandacht aan de bescherming van publieke waarden en fundamentele rechten.

Overheden, bedrijven, burgers en kennisinstellingen werken in 'Smart Cities' samen aan integrale en datagedreven oplossingen om de leefbaarheid, kwaliteit en concurrentiekracht van de stad te verbeteren. Wat werkt in één stad, verspreiden zij daarna via de overkoepelende 'Smart Society' samenwerking. Gebaseerd op de ervaringen van enkele gemeenten met de inzet van nieuwe technologieën in de publieke ruimte, zijn bijvoorbeeld principes voor een digitale stad opgesteld. Interbestuurlijk werken we aan nadere regels voor een goed digitaal openbaar bestuur. Deze worden onderdeel van de Code goed openbaar bestuur.

Leerlingen duiken in de digitale wereld met een speciale editie van Donald Duck en bijbehorend lespakket. Op meer dan de helft van alle basisscholen kregen kinderen op een aansprekende manier les over nieuwe technologie en grondrechten. Denk daarbij bijvoorbeeld aan een gesprek over de zelfrijdende fiets en wat te doen als de zelfrijdende fiets een verkeerde 'keuze' maakt.

[#digitaalbewustzijn](#) [#data](#) [#ethiek](#) [#nieuwetechnologie](#)

Watergebruik bij droogte

Doel vanuit de ondernemer

We leven in een tijd waarin informatie snel beschikbaar moet zijn. Dat geldt ook voor agrariërs. Zij moeten bijvoorbeeld weten wanneer ze hun akkers mogen beregenen en of die ene stuw al verzet is, zodat ze het land op kunnen. Voor een agrariër is het belangrijk om op dit soort vragen direct antwoord te krijgen. Daarvoor moeten we van globale informatie naar directe actuele informatie op maat, dat wil zeggen op perceelniveau.

In de regio Noord-Brabant kunnen boeren na de zomer al gebruik maken van de Perceelwijzer-app.

Product: een app

De nieuwe app 'Perceelwijzer' informeert de agrariër op perceelniveau. De gebruiker van de app geeft zelf aan welke informatie hij graag ontvangt en op welke manier. Hij kan bijvoorbeeld automatisch een melding ontvangen via een push-bericht op het moment dat een bepaald perceel is gemaaid. Dankzij het bij elkaar brengen van verschillende data biedt de Perceelwijzer agrariërs direct antwoord op bijvoorbeeld de volgende vragen:

- 1 Mag ik beregenen?
- 2 Wanneer wordt bij mij gemaaid?
- 3 Is de aangrenzende stuw al verlaagd?
- 4 Wat is de huidige grondwaterstand?
- 5 Wat voor kwaliteit heeft het water in deze waterloop?

Mocht een agrariër een aanvullende vraag hebben of een melding willen maken, kan dat ook eenvoudig in de app, waarbij locatie en foto's eenvoudig toegevoegd kunnen worden. De app wordt in eerste instantie ontwikkeld voor de regio Noord-Brabant en zal vanaf 1 oktober te gebruiken zijn.

Betrokken partijen

Verschillende partijen leveren informatie aan de Perceelwijzer: de Provincie Noord-Brabant, de waterschappen Aa en Maas, De Dommel en De Brabantse Delta, het KNMI en in de toekomst ook de agrariërs zelf.

Vervolg: meer informatie en meer gebruiksgemak

De Perceelwijzer-app komt uiteindelijk voor heel Nederland beschikbaar. Er zullen meer databronnen toegevoegd gaan worden, denk hierbij bijvoorbeeld aan de planning van de baggerwerkzaamheden, gewasgebruik, projecten in de buurt die gaan starten en informatie uit satellieten. Ook wordt het mogelijk om gericht notificaties naar agrariërs in een bepaald gebied te sturen. De universiteit van Wageningen kan kennis inbrengen over de hoeveelheid water die bepaalde gewassen nodig hebben. Agrariërs kunnen daarmee zuiniger en gericht sproeien. In plaats van iedere avond op een bepaald tijdstip de sproeiers aan te zetten, wordt het mogelijk naar behoefte te sproeien en (in geval van droogte) te focussen op instandhouding van gewassen.

Resultaat: betere informatie op maat en meer gebruiksgemak

In de regio Noord-Brabant kunnen boeren vanaf 1 oktober gebruik gaan maken van de Perceelwijzer app.

Actielijnen 2019 - 2020

Aandacht voor publieke waarden

- We blijven investeren in de organisatie van de maatschappelijke dialoog. Dat doen we onder meer via het congres 'Data en Ethiek: hart van AI'. Met onder andere de gemeenten Den Haag en Den Bosch zetten we het Historisch Algoritmisch Museum op. Voor leerlingen op middelbare scholen wordt een boekje gemaakt over dilemma's.
- Er is een Toolbox Verantwoord Innoveren (voorheen heette deze actielijn *ethics by design*) ontwikkeld. Daarin zitten diverse instrumenten, zoals een impact assessment, handreikingen, standaarden en richtlijnen die de overheid helpen verantwoord te innoveren. Deze gaan we meermaals toepassen in de praktijk met verschillende overheidspartijen.
- Er komt een brief over mogelijke wettelijke waarborgen rond profilering door de overheid en richtlijnen voor de toepassing van algoritmen door de overheid. Deze wordt in 2019 door de minister voor Rechtsbescherming, mede namens staatssecretaris van BZK naar de Tweede Kamer gestuurd.
- In het najaar van 2019 zal de minister van BZK de beleidsbrief AI, publieke waarden en mensenrechten, naar de Tweede Kamer sturen.
- In opdracht van het WODC (JenV) loopt een verkennend onderzoek naar de juridische aspecten van algoritmische besluitvorming. We kijken aan de hand van een vijftal casussen naar kansen en risico's met betrekking tot de bescherming en realisering van publieke waarden. De casussen zijn: doenvermogen rechtspraak, zelfrijdende auto's, peer-to-peer energiehandel en contentmoderatie door onlineplatformen.
- In het najaar van 2019 wordt de Code goed openbaar bestuur geactualiseerd. Daarin is aandacht voor de gevolgen van digitalisering.

Digitale democratie

- Opschalingsaanpak op basis van ervaringen die zijn opgedaan in de proeftuin die met digitale participatiemiddelen beoogt de burgerbetrokkenheid te vergroten.
- In 2019 organiseren we diverse *summerschools* over 'digitale democratie'. Deelnemers werken samen aan een manifest dat in het najaar van 2019 zal verschijnen.

Wetgeving

- Naar aanleiding van het advies van de Raad van State over Digitalisering zal JenV met het oog op de wisselwerking tussen wetgeving en uitvoering in samenwerking met de andere departementen een Handleiding wetgeving en ICT (best practices) opstellen (2019/2020) en, zo nodig, aanpassingen voorstellen met betrekking tot de Aanwijzingen voor de regelgeving en het Integraal Afwegingskader Beleid en Wetgeving (2019/2020).
- Het wetsvoorstel digitale overheid ligt bij de Tweede Kamer. Deze wet zorgt ervoor dat burgers en bedrijven veilig kunnen inloggen bij (semi-) overheidsinstanties die hun producten en diensten elektronisch aanbieden. We werken tevens aan voorstellen voor aanvullende onderwerpen in de tweede tranche van de wet of in nadere uitvoeringsregelingen op basis van het huidige wetsvoorstel.
- De wijziging van de Paspoortwet is ervoor om te zorgen dat je met de identiteitskaart kan inloggen op DigiD-hoog. De verwachting is dat dit in 2020 gerealiseerd wordt.
- Het wetsvoorstel modernisering elektronisch bestuurlijk verkeer beoogt burgers en bedrijven recht te geven op het digitaal zakendoen met de overheid. Na verwerking van het advies volgt de aanbieding aan de Tweede Kamer.
- Het wetsvoorstel elektronische publicaties is voorzien om in werking te treden op 1 januari 2021. Deze wet verplicht bestuursorganen om het publiceren in huis-aan-huis-bladen te vervangen door digitale publicatie en maakt het mogelijk dat burgers elektronisch berichten ontvangen over hun buurt.
- Het initiatiefwetsvoorstel open overheid ligt momenteel bij de Eerste Kamer.
- Een wijziging van de Wet hergebruik (implementatie EU-richtlijn) geeft burgers het recht om reeds openbaar gemaakte overheidsinformatie te hergebruiken voor andere doeleinden. De inwerkingtreding is voorzien in 2021.

Hoe denken Nederlanders over nieuwe technologie zoals kunstmatige intelligentie? En wat betekenen deze ontwikkelingen voor onze grondrechten? Door in gesprek te gaan blijft de overheid in verbinding met burgers en levert dit input voor te ontwikkelen beleid.
#maatschappelijkdialogoog #samen #burgercentraal #nieuwetechnologie #grondrechten

3 Toegankelijk, begrijpelijk en voor iedereen

In onze samenleving moet iedereen mee kunnen doen. Daarvoor is het nodig om te investeren in toegankelijke en begrijpelijke communicatie en in het verbeteren van digitale vaardigheden. We starten nieuwe initiatieven en stimuleerden nieuwe samenwerkingen. Digitale identiteit en regie op gegevens waren daarbij belangrijke onderwerpen en blijven belangrijke pijlers.

Pijler digitale inclusie

In december 2018 is de Kamerbrief over digitale inclusie aan de Tweede Kamer verstuurd. Om te voorkomen dat mensen worden buitengesloten is het nodig dat digitale diensten van de overheid toegankelijk en begrijpelijk zijn voor iedereen (digitaal-toegankelijk), dat er wordt gewerkt aan het vergroten van de digitale vaardigheden van mensen (digitaal-vaardig) en dat mensen begrijpen wat de kansen en risico's zijn van digitalisering (digitaal-bewustzijn). Het versterken van deze vaardigheden gebeurt al veel met ondersteuning van vrijwilligers, maar dit betreft vaak losse initiatieven. In onze aanpak voor digitale inclusie werken we daarom met veel verschillende partijen samen.

Het verbeteren van digitale inclusie is een uitdaging die voortdurend aandacht nodig heeft. Het afgelopen jaar zijn onder meer al de volgende acties uitgevoerd of ingezet:

- Sinds 1 juli 2018 is het een wettelijke verplichting dat overheidsinstanties de noodzakelijke maatregelen nemen om hun websites en mobiele applicaties toegankelijker te maken. Deze verplichting wordt gefaseerd ingevoerd: nieuwe websites moeten uiterlijk 23 september 2019 voldoen aan toegankelijkheidseisen, bestaande websites uiterlijk 23 september 2020 en mobiele applicaties uiterlijk 23 juni 2021.
- Via het programma Tel mee met Taal wordt gewerkt aan de verbetering van de digitale vaardigheden van laaggeletterden. BZK, OCW, SZW, VWS en gemeenten zetten zich in om dit ondersteuningsnetwerk in de komende jaren uit te breiden.
- We hebben vijftien informatiepunten Digitale Overheid geopend. Deze informatiepunten bevinden zich in bibliotheken en bieden algemene informatie die via de diverse websites van publieke dienstverleners beschikbaar is, maar die voor mensen die niet digitaal vaardig zijn minder eenvoudig vindbaar is. Denk hierbij aan algemene informatie over huurtoeslag, WW of AOW, zorg, boetes, kinderbijslag en gezondheidsverklaringen voor rijvaardigheidsbewijzen voor 75-plussers. Het netwerk van informatiepunten wordt de komende tijd uitgebreid; vanaf 2020 streven we naar een landelijke dekking.
- In maart 2019 is de Alliantie Digitaal Samenleven gelanceerd. Hierin werken publieke en private partijen, kennisinstellingen en ervaringsdeskundigen samen aan een digivaardiger Nederland.

Toegankelijke dienstverlening voor EU-onderdanen

In Europa is afgesproken dat Nederlandse overheidsdienstverlening ook digitaal toegankelijk wordt voor burgers uit andere landen. Er komt een portaal waar burgers en ondernemers veelgebruikte diensten in het Engels kunnen vinden: de *Single Digital Gateway* (SDG). We hebben in kaart gebracht welke gevolgen de inwerkingtreding van Verordening Single Digital Gateway vanaf 2020 heeft voor overheidsorganisaties.

Pijler digitale identiteit

We werken aan inloggen op het betrouwbaarheidsniveau dat past bij de gevoeligheid van de gebruikte persoonsgegevens. Het wetsvoorstel digitale overheid maakt dit mogelijk en ligt op dit moment bij de Tweede Kamer. Sinds 15 mei 2019 is de zogenaamde 'tweestapsverificatie' verplicht bij het UWV. Wie wil inloggen bij een instantie, heeft niet langer genoeg aan een gebruikersnaam en wachtwoord. De gebruiker moet een extra code invoeren (te ontvangen via sms) of gebruik maken van de DigiD-app. De DigiD-app is hiervoor gebruiksvriendelijker gemaakt. De DigiD App is in 2018 al meer dan 11 miljoen keer gebruikt voor authenticatie, waarvan 10% op het hogere betrouwbaarheidsniveau. Het totale aantal DigiD authenticaties in 2018 was 308 miljoen.

Nederland heeft de eIDAS verordening binnen de gestelde termijn geïmplementeerd. EU-burgers en bedrijven kunnen sinds september 2018 in Nederland inloggen met door de EU erkende inlogmiddelen.

Om op een innovatieve manier te onderzoeken hoe de digitale identiteit van de toekomst eruitziet, heeft BZK in samenwerking met De Waag en de VNG het digitale identiteitslab georganiseerd. Samen met de markt en wetenschap zijn hier verschillende ideeën en toepassingen op het gebied van digitale identiteit getest. BZK experimenteert met de ontwikkeling van een virtuele identiteit ('je paspoort op je mobiele telefoon') en, samen met het ministerie van JenV met de zogenaamde *Known Traveller Digital Identity*. Dat laatste maakt het mogelijk om internationaal te reizen zonder dat je je paspoort hoeft te laten zien.

Daarnaast wordt gewerkt aan de ontwikkeling van een *self sovereign identity (SSI)*. Hiermee krijgt de burger autonomie in de digitale wereld en de mogelijkheid regie te voeren over zijn gegevens (en verklaringen). De overheid beoogt een SSI op hetzelfde niveau te erkennen als een Paspoort.

De digitale identiteit hangt nauw samen met digitaal machtigen: het rechtsgeldig namens en ten behoeve van iemand gebruik maken van de digitale dienstverlening van de overheid. Een positieve maatschappelijke kosten-batenanalyse van het gebruik van digitale machtigingen is afgerond en naar de Tweede Kamer gestuurd.

Pijler regie op gegevens

In het regeerakkoord heeft het Kabinet de ambitie uitgesproken om mensen meer regie op hun gegevens te geven. Dat betekent dat burgers in beginsel hun gegevens kunnen inzien/ontvangen en digitaal kunnen delen met derden, bijvoorbeeld als dat nodig is om iets te regelen. Nu hebben mensen vaak nog een ordner met papierwerk nodig. Of gebeurt het dat mensen een uittreksel ophalen bij een gemeente en vrijwel direct weer bij een andere organisatie moeten inleveren. Digitalisering moet dit makkelijker kunnen maken.

Via verschillende initiatieven verkennen we hoe we het concept regie op gegevens vorm kunnen geven. Zo is bij een aantal gemeenten en de uitvoeringsorganisaties DUO, CAK en UWV een 'Blauwe Knop' beschikbaar. De Blauwe Knop maakt voor de burger duidelijk welke gegevens bekend zijn bij welke organisatie. Mensen kunnen persoonlijke data downloaden in een gewaarmerkt document. Ze kunnen deze gegevens bijvoorbeeld gebruiken bij het aanvragen van schuldhulpverlening, een hypotheek of een huurcontract.

Om burgers meer regie op gegevens te kunnen bieden, zijn diverse maatregelen nodig. In de beleidsbrief Regie op Gegevens zijn de uitgangspunten daarvoor geformuleerd. Deze hebben betrekking op het delen van gegevens, eenmalige gegevensverstrekking en inzage en correctie.

Basisregistraties, geobasisregistraties en BRP

Een klantgerichte, betrouwbare en efficiënte dienstverlening van de overheid aan de burger stelt hoge eisen aan de informatiehuishouding van de overheid, met name aan de basisregistraties. We werken daarom aan een toekomstbeeld voor het stelsel van basisregistraties. Zonder grote ingrepen in het stelsel te doen, zetten we 'onder de motorkap' in op het verbeteren van de kwaliteit van data en het vereenvoudigen van de uitwisseling van gegevens. In 2018 is gestart met de doorontwikkeling van de vijf geobasisregistraties. Gebruikers die fouten constateren op de kaart, kunnen daarvoor terecht op één centraal meldpunt: 'Verbeter de kaart'. Sinds 4 februari 2019 is het mogelijk dat ouders hun levenloos geboren kind laten registreren in de BRP.

*In 2018 is de **Berichtenbox-app** gelanceerd (waarderingcijfer 4,5 van 5). Deze heeft al meer dan **1,2 miljoen downloads**. De app geeft burgers ook mobiel toegang tot berichten van de overheid.*

Werk en inkomen

Doel voor de burger

Als een burger vanuit de WW naar de bijstand of met pensioen gaat, dan heeft hij behoefte aan inzicht in de inkomensgevolgen hiervan. Ook wil hij weten welke stappen hij moet zetten, bijvoorbeeld het aanvragen van een gewijzigde toeslag bij de Belastingdienst. Hij wil dan gebruik kunnen maken van de werk- en inkomensgegevens die bekend zijn bij de gemeente, de SVB en UWV, ook voor het afnemen van private diensten.

Concrete producten: proof of concepts en keuzes voor de digitale infrastructuur en het afsprakenstelsel

Om de informatiepositie van de burger te versterken voeren we een aantal testen uit. Daarbij is de wijze waarop de dienstverlening aan kan sluiten op de (digitale) vaardigheden van de veelal kwetsbare doelgroep een belangrijk uitgangspunt.

- Allereerst wordt een eerder ontwikkelde demo van een Persoonlijke Inkomensomgeving via een nieuwe infrastructuur die gebaseerd is op de API strategie van de Rijksoverheid en de NORA gekoppeld aan daadwerkelijke registraties met gegevens over burgers.
- Een tweede test heeft als doel om ouderen die aanspraak kunnen maken op een aanvullende inkomstenvoorziening op het juiste moment duidelijke informatie te geven.
- In samenwerking met het programma van de gemeenten Enschede, Groningen, Zwolle en Deventer wordt getest of mensen met een bijstandsuitkering eerder (tijdelijk) werk aanvaarden als zij inzicht hebben in de financiële gevolgen van het aanvaarden van werk. Zo kan onzekerheid over de toekomstige financiële situatie worden verminderd. Ook wordt getest of mensen die op een minimumniveau leven op een eenvoudige en toegankelijke manier kunnen worden geïnformeerd over regelingen die voor hen van toepassing kunnen zijn.

De ervaringen van deze tests worden benut bij het maken van keuzes voor het vorm geven van het benodigde afsprakenstelsel en de digitale infrastructuur.

Betrokken partijen

Opdrachtgever is het ministerie van SZW. De uitvoering is in handen van het programma Toekomst Gegevensuitwisseling Werk en Inkomen, een gezamenlijk programma van het ministerie van SZW, UWV, SVB, VNG, Inlichtingenbureau en UWV/Bureau Keteninformatisering Werk en Inkomen.

Doorkijk naar het vervolg

Maatschappelijke ontwikkelingen, zoals een groeiende behoefte aan integrale dienstverlening en borging van privacy, stellen nieuwe eisen aan het stelsel gegevensuitwisseling werk en inkomen. Technologische ontwikkelingen maken ook meer mogelijk. Daarom wordt stapsgewijs toegewerkt naar een gemoderniseerd stelsel. Daarbij wordt de informatiepositie van burgers verstevigd en regie kunnen voeren over hun gegevens.

*Technologische ontwikkelingen
maken ook **meer mogelijk.**
Daarom wordt **stapsgewijs**
toegewerkt naar een
gemoderniseerd stelsel.*

Actielijnen 2019 - 2020

Digitale inclusie

- We vinden het belangrijk dat iedereen mee kan (blijven) doen. Hiervoor zetten we ons in langs de lijnen zoals verwoord in de Kamerbrief samenhangende aanpak digitale inclusie.
- We gaan voldoen aan de verplichting uit DigiToegankelijk dat, vanaf 23 september 2019 de informatie op nieuwe websites en apps toegankelijk is. Een jaar later geldt deze verplichting voor alle websites en apps, dus ook de bestaande.

Digitale identiteit

- In 2019 wordt het betrouwbaarheidsniveau van inloggen door bedrijven bij de overheid (met eHerkenningmiddelen) geleidelijk verhoogd naar niveau 3 (substantieel).
- In 2020 vindt een brede uitrol plaats van inloggen door burgers met app of sms-code. Het streven is dat alle burgers eind 2020 toegang hebben tot niveau 3 (substantieel) van DigiD.
- Er wordt hard gewerkt aan verbredingsoplossingen en (private) alternatieven voor DigiD.
- We werken aan het op orde hebben van het herstelvermogen van het stelsel van inlogmiddelen, zodat burgers die slachtoffer worden van identiteitsfraude geholpen kunnen worden.
- In 2019 doet BZK onderzoek naar virtuele Identiteit en samen met JenV naar *Known Traveller Digital Identity*. We onderzoeken de gevolgen voor wet- en regelgeving en maken een business case. De technische ontwikkeling wordt verder voortgezet en beproefd in pilots.
- In 2019 starten we met het programma Verbeteren Reisdocumentenstelsel (Kamerbrief 26 juni 2019). Dit programma maakt het reisdocumentenstelsel betrouwbaarder, veiliger en geschikt om mee te bewegen met de eisen van deze tijd. In 2020 worden de eerste resultaten opgeleverd, waaronder het automatisch raadplegen van het Register Paspoortsignaleringen. Hiermee kunnen we er nog beter voor zorgen dat personen die geen paspoort mogen krijgen dat ook niet krijgen.

- Verschillende gemeenten zijn samen met BZK aan de slag om nieuwe identiteitstools in hun dienstverlening in te passen.
- Een werkend prototype van Self Sovereign Identity wordt in 2019-2020 opgeleverd. De bedoeling is dat de burger zich daarmee op termijn met zijn mobiele telefoon kan identificeren, zonder dat hij zijn paspoort hoeft te laten zien.

Digitale machtigingen

- De machtigingsvoorziening is zo gebruiksvriendelijk gemaakt dat iedereen hem kan gebruiken. Machtigen kan voor (digitale) diensten van de Belastingdienst en de DUO. Het UWV zal naar verwachting in november 2019 aansluiten. Uitrol naar andere overheidsorganisaties wordt gepland.
- Moeders zijn automatisch gemachtigd voor hun kinderen (o.a. in de zorg) en wettelijke vertegenwoordigers (waaronder curatoren) zijn automatisch gemachtigd voor hun cliënten. Uitrol van deze machtigingsvoorziening binnen de overheid vindt stapsgewijs plaats.

Regie op gegevens

Delen van gegevens

- Op meerdere plaatsen binnen de overheid vinden pilots en eerste implementaties plaats voor het delen van gegevens. Zo heeft elke patiënt vanaf 1 juli 2020 het recht om middels een Persoonlijke Gezondheidsomgeving regie te voeren over zijn eigen gezondheidsgegevens. Het programma MedMij stelt hiervoor de standaarden vast.
- We ontwikkelen overheidsbrede (juridische) kaders voor het delen van gegevens met private organisaties. Die kaders verankeren we in de Wet digitale overheid.
- We maken het in 2020 mogelijk dat burgers via MijnOverheid zelf hun BRP-gegevens met organisaties uit het maatschappelijk middenveld kunnen delen.

Eenmalige gegevensverstrekking

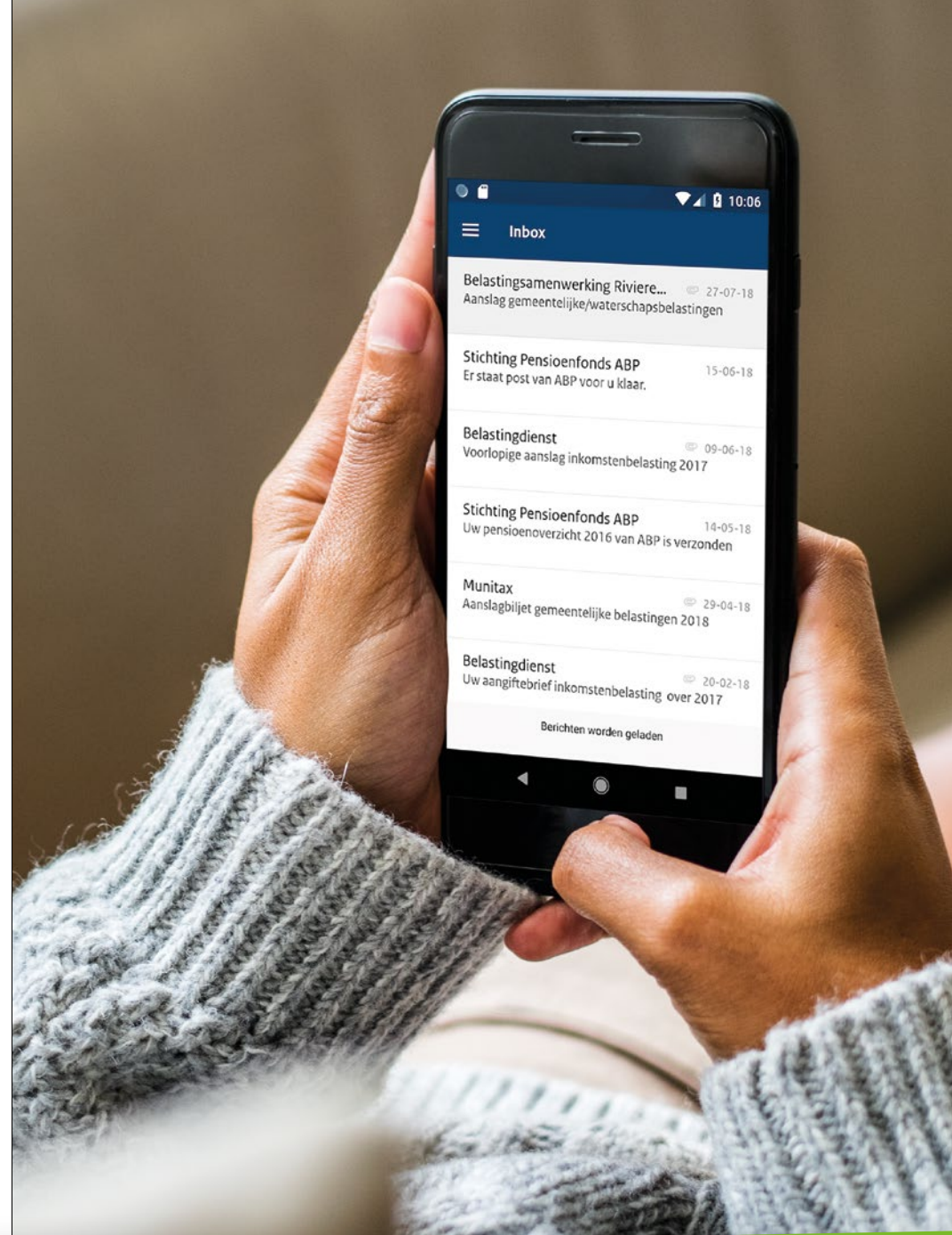
- We verankeren het principe van eenmalige verstrekking en verplicht gebruik van basisgegevens in de Wet digitale overheid, zo mogelijk nog in 2020.
- Burgers kunnen in 2020 in MijnOverheid zien voor welke gegevens nu al het principe van eenmalige gegevensverstrekking geldt.

Inzage en correctie

- We doen een proef met een overheidsbreed, organisatie-overstijgend oplosteam voor knellende probleemgevallen om de gevolgen van een verkeerd gegeven snel recht te zetten.
- Burgers vinden in MijnOverheid welke organisaties welke basisgegevens ontvangen en voor welk doel, en kunnen met een correctieknop direct naar het juiste loket om basisgegevens te corrigeren.
- We trekken lessen uit de bestaande pilots die de regie op gegevens voor burgers en bedrijven vergroten. Waar mogelijk schalen we op.

Basisregistraties, geobasisregistraties en BRP

- We optimaliseren het stelsel van basisregistraties. Daarvoor doen we voorstellen voor verbeterd gebruiksgemak en mogelijk meer verplichtend gebruik.
- We werken aan een visie op het BRP-stelsel.
- Een belangrijk instrument voor de verbetering van de adreskwaliteit in de Basisregistratie Personen is de Landelijke Aanpak Adreskwaliteit (LAA). Er wordt aan een wetsvoorstel gewerkt dat voorziet in een sterkere rol voor de minister van BZK.
- We doen onderzoek naar de mogelijkheid om e-mailadressen toe te voegen aan de BRP. Tevens loopt er een internationaal onderzoek naar de ontwikkelingen met betrekking tot bevolkingsregistraties.
- In het kader van beperking van geslachtsregistratie wordt onderzoek gedaan naar keuzes in het aanschrijven van burgers door overheidsorganisaties die gebruik maken van de BRP. Naast dhr. en mevr., zou ook een geslachtsneutrale optie kunnen worden geboden. De resultaten volgen eind 2019.

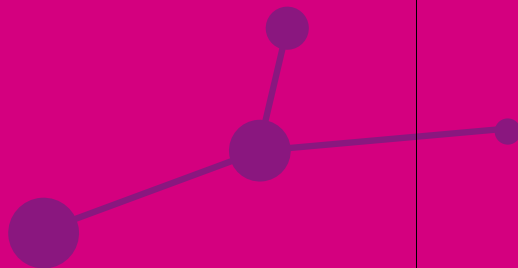
In onze samenleving moet iedereen mee kunnen doen. Daarvoor investeren we in toegankelijke en begrijpelijke communicatie en in het verbeteren van digitale vaardigheden. Dat doen we onder andere met het programma *Tel mee met Taal*. Vier ministeries werken hier samen om te zorgen dat we meer mensen met goede cursussen kunnen bereiken.
[#toegankelijkheid](#) [#inclusievesamenleving](#)

4

Onze dienstverlening maken we persoonlijker

Zoals we in hoofdstuk drie zagen dient overheidsinformatie en dienstverlening mensgericht te worden vormgegeven. Hier focussen we op een aantal belangrijke levensgebeurtenissen voor burger en ondernemer. Daarnaast spannen we ons in om de informatieveiligheid te vergroten.

Levensgebeurtenissen

In het regeerakkoord is afgesproken dat de overheidsdienstverlening meer vanuit het perspectief van de burger of ondernemer zal worden georganiseerd. De WRR en de Nationale Ombudsman onderschrijven het belang hiervan. De Ombudsman heeft in het bijzonder aandacht gevraagd voor het probleem van digitale berichten die aan overledenen worden gezonden. Sinds 23 mei jl. is de Berichtenbox van MijnOverheid zo aangepast dat nabestaanden hier niet langer mee worden geconfronteerd.

Om de overheidsdienstverlening beter te laten aansluiten op de leefwereld van burgers ontwikkelden we een werkwijze die uitgaat van levensgebeurtenissen. In eerste instantie zijn we aan de slag gegaan met het verbeteren van de dienstverlening rond drie levensgebeurtenissen; verhuizen, starten als zzp-er, en overlijden (gericht op nabestaanden).

Voor burgers zijn er vijftien checklists gemaakt voor levensgebeurtenissen aan de hand van vragen als 'Wat moet ik regelen als ik een kind krijg?' en 'Wat moet ik regelen als ik ga trouwen?'. Voor ondernemers zijn checklists beschikbaar op het digitale Ondernemersplein van de Kamer van Koophandel. Er zijn checklists beschikbaar voor 109 situaties waar ondernemers mee te maken kunnen krijgen. Het afgelopen jaar hebben we 26 nieuwe checklists gerealiseerd, waaronder 'personeel aannemen of ontslaan', 'producten exporteren' en 'bedrijf starten'.

We ontwikkelden een werkwijze die uitgaat van levensgebeurtenissen om de dienstverlening te laten aansluiten op de leefwereld van burgers.

We verbeteren de dienstverlening rond een belangrijke levensgebeurtenis als het overlijden van een dierbare. Zo is er meer ruimte voor elkaar.

#dienstverlening #empathie

Overlijden

Varsha Ramnath verloor dit jaar haar vader:

'Ik ontdekte dat er twee levens zijn: het echte leven en een administratief leven. Het laatste gaat door terwijl het eerste is opgehouden.'

Doel: overzicht en gemak voor nabestaanden

Een nabestaande van een overleden ouder, kind of partner (die soms ook een eigen bedrijf heeft) heeft behoefte aan duidelijke informatie. Hij of zij wil snel en makkelijk kunnen vinden wat en wanneer er waar geregeld moet worden, en wanneer zaken afgerond zijn. Idealiter gebeurt dit in een persoonlijke omgeving waar gegevens kunnen worden ingezien én vastgelegd.

Concreet product: checklist met perspectieven vanuit burger

De huidige checklist 'overlijden' wordt aangevuld met de perspectieven ouder, kind, partner (ook als ondernemer). Er komt aandacht voor erfrecht en voor de vraag wat mensen kunnen doen ter voorbereiding op hun eigen overlijden. De checklist is beschikbaar voor publieke en private partijen.

Bij een ingrijpende gebeurtenis als het verlies van een naaste wil je graag de noodzakelijke zaken eenvoudig kunnen regelen.

Vervolg: uitbreiding en optimalisatie

- Realisatie van de uitgebreide checklists zoals 'Mijn kind is overleden', 'Wat moet ik regelen en weten als ik erfgenaam ben?' en 'Hoe bereid ik mij voor op mijn eigen overlijden?'.
- Uitgebreide online checklist overlijden wordt actief onder de aandacht gebracht van uitvaartorganisaties. Daarnaast vindt actieve communicatie plaats via social media.
- We verkennen de mogelijkheid van een meer integrale nabestaandesk/servicepunt (omnichannel).
- We optimaliseren overheidsprocessen na overlijden en het efficiënt inrichten van contactmomenten met nabestaanden.

Bij de laatste twee mijlpalen moet de planning nog vastgesteld worden in overleg met de partners.

Verhuizen

Doel voor de burger

Burgers willen een verhuizing graag gemakkelijk kunnen doorgeven en direct aanpalende voorzieningen regelen, zoals een parkeervergunning. Ze willen weten wat ze moeten doen en wat ze kunnen verwachten, ook op andere terreinen dan de verhuizing zelf. Aan wie moet ik de verhuizing doorgeven? Waar vind ik informatie? Waar heb ik recht op? Door dit soort vragen van burgers goed te beantwoorden, kunnen zij alles rondom een verhuizing makkelijk en snel regelen.

Concreet product: een chatbot

Het eerste doel is de ontwikkeling van een chatbot waarmee een eenvoudige verhuizing *end-to-end* kan worden afgehandeld. Deze chatbot kan vervolgens uitgebreid worden met een aantal aan verhuizen gerelateerde producten en diensten, zoals de parkeervergunning, de omgevingsvergunning en de WMO-voorziening. Een belangrijk doel hierbij is om gezamenlijk te leren innoveren en ervaring op te doen. Gemeenten zullen in kaart brengen wat het effect is van de inzet van chatbots als hulpmiddel in gemeentelijke Klant Contact Centra.

Gino Laan verhuisde recent naar Rotterdam:

'Zorgen dat alle instanties op de hoogte zijn van je adreswijziging is een tijdrovende klus'

Vervolg: stap voor stap realisatie

- De eerste stap is het opstellen van een checklist 'verhuizen' met meerdere perspectieven: bedrijfsverhuizing, internationaal verhuizen, verhuizing student, verhuizing na scheiding, verhuizing naar zorginstelling. De checklist zal in 2019 als API beschikbaar komen voor publieke en private partijen.
- De realisatie van een interactieve checklist, waarin informatie en transactie gekoppeld is, wordt verkend.
- Realisatie van de chatbot voor afhandeling van de verhuizing van begin tot eind, met als loket de gemeentelijke kanalen, inclusief koppeling met de checklist. Een eerste prototype is gereed in het tweede kwartaal van 2019 en een eerste concrete product volgt in het vierde kwartaal van 2019.
- Een tussenrapportage over de effecten van de chatbot op mens en organisatie wordt uitgebracht in het vierde kwartaal van 2019.

Met een chatbot kan je straks eenvoudig je verhuizing van begin tot eind regelen.

Overheid en Ondernemers

Het Ondernemersplein is onderdeel geworden van de website van de Kamer van Koophandel en de informatie van het Ondernemersplein is ook te vinden bij twaalf andere organisaties, waaronder enkele overheidsorganisaties. Voor het verbeteren van de digitale interactie met de ondernemers is de 'Assistent' in de praktijk getest bij een kleine groep ondernemers.

Standaardisatie is een belangrijk middel om administratieve lasten bij ondernemers te verminderen. *Standard Business Reporting (SBR)* maakt het zakendoen van ondernemers met de overheid makkelijker. In 2018 werden er 42,8 miljoen berichten via SBR verzonden; 11,5 procent meer dan het jaar daarvoor. Er komen steeds meer gestandaardiseerde jaarstukken van ondernemers in het Handelsregister en ook bij de Autoriteit Woningcorporaties, de Belastingdienst en bij DUO komt steeds meer gestandaardiseerde informatie beschikbaar. Dit maakt het makkelijker om analyses te maken en vergroot de transparantie.

Door in te zetten op het gebruik van e-facturen draagt de overheid bij aan een snellere, accurate, goedkopere en transparantere wijze van factureren. Doordat er bij de uitbetaling minder fouten worden gemaakt, krijgen bedrijven sneller hun geld. Ook kunnen zij (de status van) hun e-factuur makkelijker volgen dan een papieren variant. De implementatie van e-factureren gaat voorspoedig: 85 procent van de overheidsorganisaties is inmiddels in staat om e-facturen te ontvangen en verwerken. De Rijksoverheid was al eerder gereed.

Verhogen informatieveiligheid

Het verbeteren van informatieveiligheid blijft onverminderd van groot maatschappelijk belang. In oktober 2019 is de Tweede Kamer geïnformeerd over een groot aantal acties en maatregelen om de informatieveiligheid van de overheid te vergroten. Deze acties zijn in gang gezet en zullen de komende tijd hun beslag gaan krijgen. Een van de acties uit de Kamerbrief betrof het interbestuurlijke normenkader voor informatiebeveiliging, de 'Baseline Informatiebeveiliging Overheid' (BIO) die in de plaats is gekomen van de eigen baselines per bestuurslaag. De BIO is eind 2018 vastgesteld en per 1 januari 2019 ingegaan. De vereiste maatregelen die hieruit voortvloeien worden momenteel bij de verschillende bestuurslagen doorgevoerd.

Begin 2019 is een expertgroep aan de slag gegaan om ervoor te zorgen dat de eisen van informatieveiligheid ook worden opgenomen als inkoop-eisen. Voor de zomer van 2019 worden de inkoop-eisen voor veilige softwareontwikkeling opgeleverd. Het doel is om voor alle overheidslagen de inkoop-eisen vanuit informatieveiligheid te formuleren en te gaan gebruiken. Verder wordt ingezet op verhoging van de adoptie van diverse informatieveiligheidsstandaarden. Hiertoe wordt een algemene maatregel van bestuur (AMvB) voorbereid die het gebruik van het HTTPS-protocol voor extern gerichte websites van de overheid verplicht stelt. Het wetsvoorstel digitale overheid dat nu in behandeling is in de Tweede Kamer maakt een dergelijke AMvB mogelijk. Ook wordt verkend hoe de herkenbaarheid van overheidswebsites en -e-mail kan worden vergroot.

In de Nederlandse Cyber Security Agenda van de minister van JenV is het belang genoemd van een landelijk dekkend stelsel van cybersecurity-samenwerkingsverbanden, gericht op het versterken van de slagkracht van publieke en private partijen. Zo is er voor elke overheidslaag een Computer Emergency Response Team (CERT) dat overheidsorganisaties ondersteunt bij ICT-incidenten. Om te komen tot een feitelijk landelijk stelsel is een grote overheidsbrede cyberoefening in voorbereiding die in het najaar 2019 plaats zal vinden.

**Het verbeteren van
informatieveiligheid blijft
onverminderd van groot
maatschappelijk belang.**

Actielijnen 2019 – 2020

Levensgebeurtenissen

- Vanuit het programma Mens Centraal zetten we in op het harmoniseren van de overheidsdienstverlening. Dit doen we aan de hand van een aantal impactvolle levensgebeurtenissen.
- Wij werken met Rijksoverheid.nl en Ondernemersplein.nl samen met onder andere de Belastingdienst, de KvK, de gemeenten en de ministeries aan één antwoord van de overheid. Zo krijgen burgers en ondernemers informatie over hun levensgebeurtenis. Bestaande checklists op Rijksoverheid.nl worden de komende periode uitgebreid. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om informatie rondom demotie, studeren en het voor werk naar Nederland komen. Deze informatie wordt (onder meer via een API) ook via de websites van andere overheden ontsloten. De informatie op het Ondernemersplein wordt doorlopend verbeterd.

Overheid en Ondernemers

- In overleg met de uitvoeringsorganisaties zorgen we ervoor dat de berichtenstromen naar ondernemers verder worden gedigitaliseerd.
- We gaan berichtenstromen digitaliseren in een coalitie van de Belastingdienst, de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) en de KvK.
- In het kader van de vermindering van administratieve lasten en het verbeteren van de dienstverlening voor ondernemers, wordt Standard Business Reporting – conform de Verbredingsagenda – uitgebreid naar andere sectoren. Met private partijen wordt verkend hoe de SBR-aanpak kan worden verdiept en hoe kan worden ingespeeld op de nieuwe data-economie. Bij de verbetering van SBR worden waar relevant nieuwe technologieën toegepast. Ook zetten we in op breder gebruik van e-facturieren, voor met name voor het midden- en kleinbedrijf.

Informatieveiligheid

- We blijven actief werken aan informatieveiligheid, onder meer door actief crisissituaties met elkaar te oefenen.
- We zorgen voor een goede implementatie van de BIO.
- We gaan veiligheidsstandaarden verplichten in de Wet digitale overheid.

We zetten in op breder gebruik van e-facturieren, voor met name het midden- en kleinbedrijf.

Verhuizen staat in de top-3 van meest stressvolle gebeurtenissen in ons leven, na het overlijden van een dierbare en een scheiding. Een deel van die stress willen wij wegnemen door de administratieve kant te vereenvoudigen. Voortaan kunnen burgers hun verhuizing op één plek regelen in plaats van bij meerdere instanties.

#klantcentraal #innovatie

5

Klaar voor de toekomst

Deze actualisatie van NL DIGIbeter is een gezamenlijk resultaat van de overheid. Met elkaar bedenken we niet alleen wat we moeten doen om maatschappelijke meerwaarde te bieden, maar ook hoe we dat moeten doen. We optimaliseren de samenwerking en kiezen waar mogelijk voor datagedreven beleid, altijd met de mens centraal. Voor digitale dienstverlening is de basisinfrastructuur een belangrijke randvoorwaarde. Samen ontwikkelen we beleid én maken een visie op wat er nog nodig is. Zo maken we de digitale overheid klaar voor de toekomst.

Samenwerking

We hebben geïnvesteerd in een andere manier van samenwerken. De vier in deze agenda beschreven innovatieve voorbeeldprojecten zijn hier een voorbeeld van. De acties in deze agenda passen in een brede beweging van initiatieven als Common Ground, Samen organiseren en Grenzeloos Samenwerken en de toenemende vorming van allianties en coalities. De overheid fungeert niet meer alleen als ‘verticale kolom’, waarin zij kaderstellend is, maar is steeds vaker één van de spelers in een (publiek-privaat) netwerk.

Evalueren en meten

Beleid en uitvoering hebben elkaar nodig. We evalueren niet alleen hoe we als digitale overheid samenwerken, we meten ook of en hoe de acties uit NL DIGIbeter tot merkbare verbeteringen leiden. Voor verschillende onderwerpen hebben we geïnventariseerd wat burgers en bedrijven belangrijk vinden. Hiermee kunnen we rechtvaardigen welke keuzes we maken in ons beleid en welke prioriteiten we stellen in de uitvoering. We hebben daarom een op de digitale overheid toegespitste systematiek ontwikkeld die kosten en baten in beeld brengt. Die helpt ons om de effecten van beleid op burgers en ondernemers inzichtelijk te maken.

Basisinfrastructuur

Voor dienstverlening belangrijke zaken als identificatie, vindbaarheid van diensten, machtigen en hergebruik van gegevens kunnen alleen worden gerealiseerd door overheidsbreed te bouwen aan een digitale basisinfrastructuur. Daarover hebben we afspraken gemaakt in het Beleidskader digitale basisinfrastructuur. Dit beleidskader is meegezonden met deze Agenda.

**Samen maken we
Nederland DIGIbeter!**

Toekomstvisie

We richten ons op de toekomst en blijven ruimte houden om onze koers te verleggen. Alleen dan kunnen we maatschappelijke uitdagingen het hoofd bieden en het vertrouwen van burgers en ondernemers in de overheid waarmaken. Digitalisering biedt kansen en uitdagingen, ook als het gaat om rechten en publieke waarden. Daarbij bekijken we hoe we de overheid slim digitaal kunnen organiseren met het uitgangspunt dat de mens en de maatschappelijke vraag vooropstaan (motie Sneller). Ook hebben we aandacht voor het omgaan met computersystemen die verouderd, maar nog steeds in gebruik zijn (*legacy*).

Actielijnen 2019 – 2020

- We stellen onze visie op de rol en functie van de digitale overheid van de toekomst bij. Hierbij maken we gebruik van lopende trajecten.
- Binnen de overheid spreken we af hoe we de dienstverlening aan burgers en ondernemers voor verschillende generieke functies inrichten. Die afspraken leggen we vast in beleidskaders, als uitwerking van het ‘Beleidskader digitale basisinfrastructuur’. Er komt een beleidsnotitie digitale portalen (zoals MijnOverheid) en er komen beleidskaders voor berichtenverkeer (formele correspondentie), basisregistraties, regie op gegevens en voor machtigen.

Met de Raad voor de Kinderen betrekken we de jonge generatie bij digitale vraagstukken van de toekomst.
#denkkracht #jongeren #klaarvoordetoekomst

Bijlage: Actielijnen 2019-2020

1. We investeren in innovatie

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Randvoorwaarden om in aanmerking te komen voor een overheidsbijdrage voor innovatie.	Eind 2018	Gereed	
Beschikbaar stellen innovatiebudget.	Vanaf 2019	Gereed	
Selectie kansrijke innovatieprojecten.	Deze kabinetsperiode	Selectieproces is ingericht. Eerste selectie vindt plaats in juni 2019.	Met het innovatiebudget gaan we in 2019 en 2020 door. We investeren 6 miljoen euro per jaar in innovatieve ideeën om de digitale dienstverlening van de overheid te verbeteren.
Pilots waarin nieuwe technologieën worden toegepast.	Deze kabinetsperiode	In de Dutch Blockchain Coalition – waaraan ook de rijksoverheid deelneemt – kijken we onder meer naar digitale identiteit en betrouwbaarheid van gegevens die worden gedeeld via blockchain. Kernvraag die we willen beantwoorden is hoe deze nieuwe technologie waarde kan toevoegen. Hierbij kijken we zowel naar juridische als praktische oplossingen.	<ul style="list-style-type: none"> • We blijven actief samenwerken onder meer in de Dutch Blockchain Coalition en Smart Society. • We zetten in op een breder netwerk van partners die nieuwe technologie inzetten voor maatschappelijke vraagstukken. Dat doen we onder meer met Small Business Innovation Research.
Proeftuin digitale democratie.	Gestart in 2018	Voor het nader onderzoeken en (uit)testen van de toegevoegde waarde van (open source) digitale participatiemiddelen op het vergroten van de burgerbetrokkenheid is een proeftuin gestart. Hieraan doen nu 15 gemeenten mee. Over de verdere voortgang wordt onder de actielijn digitale democratie gerapporteerd.	

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Verkennen van en experimenteren met nieuwe dienstverleningsconcepten die 'regie hebben op je gegevens' in de praktijk brengen.	Start in 2018	<p>Het programma 'Regie op Gegevens' is er op gericht om mensen meer grip op hun persoonsgegevens te geven. Er zijn inmiddels diverse pilots en kleinschalige toepassingen voor regie op gegevens operationeel of in ontwikkeling (zoals Blauwe Knop).</p> <p>Een <i>proof of concept</i> voor verstrekking van adres- en inkomensgegevens aan woningcorporaties via MijnOverheid is succesvol uitgevoerd. In 2019 gaan we aan de slag met één of meerdere grootschalige pilots. De vervolgstappen hierop worden meegenomen in de actielijn Regie op gegevens in hoofdstuk 3.</p>	
Opschalen digitaal gebouwdossier.	Start in 2018	<p>Het Kadaster heeft een eerste concept van een digitaal gebouwdossier op basis van blockchaintechnologie gemaakt. De ambities uit de onlangs ondertekende DigiDeal Gebouwde Omgeving bieden aanknopingspunten om verder te bouwen aan het digitaal gebouwdossier. 2020 staat in het teken van afronding van de verkenningen en besluitvorming over vervolgstappen.</p>	
Bezien of binnen de bestaande aanbestedingsregels ruimte is kleinere marktpartijen, inclusief terugdringen administratieve lasten voor deelname aan aanbesteding.	Gestart in 2019	<p>In dat kader is Startup in Residence ontwikkeld, een initiatief dat gebruik maakt van de innovatiekracht van <i>startups</i>. In 2019 zijn vijf <i>startups</i> van start gegaan. Deze gaan over digitale inclusie, flexibel wonen, gasloze wijken en toezicht op landbouwgrond.</p>	<p>We verbreden het programma Startup in Residence van BZK naar een interbestuurlijk programma met het ministerie van EZK, het ministerie van LNV, de provincie Zuid-Holland en de gemeente Den Haag.</p>

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Stimuleren van het gebruik van methoden om snel te kunnen innoveren: permanent bèta.	Deze kabinets-periode	In 2019 is gestart met de ontwikkeling van de handreiking permanent bèta, 'beheerst vernieuwen' genaamd. Deze wordt door verschillende overheden voor overheidsbreed gebruik. Over de voortgang van de handreiking wordt gerapporteerd via de Strategische I-agenda Rijksdienst 2019-2021.	
Bevordering van kennis en kunde binnen de overheid (ABD).	In 2018 gestart	Het afgelopen jaar is een extra impuls gegeven aan ICT-cursussen voor topmanagers. Bureau Algemene Bestuursdienst heeft in totaal 45 cursussen van één dagdeel georganiseerd, waarin verschillende aspecten van digitalisering aan de orde zijn gekomen. Onderdelen hiervan waren de lessen uit de 'BIT-toetsen' en uit de 'Gateway-reviews', versterking van het opdrachtgeverschap, technologische ontwikkelingen en hun betekenis voor de overheid, cyber security, data governance en innovatiemanagement.	
Bevordering kennis en kunde binnen de overheid (RADIO).	In 2018 gestart	Recentelijk is de Rijksacademie voor Digitalisering en Informatisering Overheid (RADIO) van start gegaan. Dit initiatief wordt uitgebouwd. De opleidingen van RADIO focussen op de impact van digitalisering op beleid en uitvoering. Belangrijke thema's hierbij zijn opdrachtgeverschap, de inzet van data en algoritmen, privacy en ethiek en de toepassing van nieuwe technologieën. Als vervolg op de klassikale basiscursus, ontwikkelt RADIO diverse e-learning modules en webinars. Op een aantal thema's wordt een verdiepend aanbod ontwikkeld voor de kerndepartementen.	

2. Beschermen van publieke rechten en waarden

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Actieve bijdrage aan discussies over rechten en digitalisering in Europees verband.	Deze kabinetsperiode	We dragen actief bij aan discussies en aan de totstandkoming van beleidsstukken in de Raad van Europa. De Raad van Europa ontwikkelt internationaal beleid over de effecten van digitalisering op de (borging van) mensenrechten in de digitale samenleving. Ook leveren we een actieve bijdrage aan het beleid van de Europese Commissie, in het bijzonder over Artificiële Intelligentie (AI), en bouwen we aan coalities in Europees verband die zich richten op (internationale) borging van publieke waarden in de informatiesamenleving. We delen best practices ten aanzien van <i>ethics by design</i> en <i>human centric AI</i> .	
Casusaanpak maatschappelijke vraagstukken.	Gestart in 2018	In de NL DIGITAAL: Data Agenda Overheid zijn vijf maatschappelijke opgaven genoemd die aangeprepen worden voor het ontwikkelen van datagedreven werken: energietransitie, mest, schuld/armoede, ondermijning en infrastructuur/ruimtelijke knelpunten. Over het vervolg wordt gerapporteerd in diezelfde agenda.	
WRR-adviesaanvraag over de impact van kunstmatige intelligentie op publieke waarden.	Gestart in 2018	De adviesaanvraag is gereed. Het kabinet zal op het advies een reactie geven. De voor burgers belangrijke beleidsmatige vragen worden expliciet gemaakt in de volgende versie van NL DIGIbeter.	

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Onderzoeken van de impact van digitalisering op democratie door de Raad voor het Openbaar Bestuur.	Uiterlijk 2019	Het advies 'Zoeken naar waarheid. Over waarheidsvinding in de democratie in het digitale tijdperk' kwam in mei 2019 gereed. De voor burgers belangrijke beleidsmatige vragen worden expliciet gemaakt in de volgende versie van de Agenda.	
De Staatscommissie Parlementair Stelsel betreft digitalisering als een belangrijke ontwikkeling in haar werkzaamheden.	Gestart eind 2018	Het rapport 'Lage drempels, hoge dijken' van de Commissie Remkes was in december 2018 gereed. De voor burgers belangrijke beleidsmatige vragen worden expliciet gemaakt in de volgende versie van de Agenda.	
Aansluiten bij programmering Rathenau Instituut.	Gestart in 2018	Gereed. Eén van de vier thema's van het Werkprogramma 2019-2020 is de Digitale samenleving.	
Dialogoog met maatschappij over effecten van nieuwe technologieën op rechten en waarden.	Deze kabinetsperiode	<ul style="list-style-type: none"> Inmiddels zijn dialogen georganiseerd met en voor diverse doelgroepen, waaronder burgers, ondernemers, wetenschappers, toezichthouders, bestuurders en bedrijfsleven. Er is een lespakket ontwikkeld voor basisonderwijs: 'Donald Duck duikt in de digitale wereld'. Kantar heeft onderzoek gedaan naar kennis, houding en gedrag ten aanzien van kunstmatige intelligentie. Er is een digitaal dialoogplatform opgezet. 	We blijven investeren in het organiseren van de maatschappelijke dialoog. Onder meer op het congres 'Data en Ethiek: hart van AI' wordt de dialoog gevoerd. Ook werken we samen met onder andere Den Haag en Den Bosch bij het opzetten van het Historisch Algoritmisch Museum. Verder maken we een boekje: 'Dilemma's voor middelbare scholieren'.

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Onderzoeken impact van digitalisering op lokale democratie, door BZK.	Deze kabinetsperiode	Er is een kennisnetwerk opgestart op initiatief van het samenwerkingsprogramma Democratie in Actie. Doel hiervan is om samen met gemeenten en maatschappelijk betrokkenen de toekomst van de lokale digitale democratie te verkennen en actief vorm te geven.	<ul style="list-style-type: none"> Opschalingsaanpak op basis van ervaringen die zijn opgedaan in de proeftuin die met digitale participatiemiddelen beoogt de burgerbetrokkenheid te vergroten. In 2019 organiseren we diverse summerschools over 'digitale democratie'. Deelnemers werken samen aan een manifest dat in het najaar van 2019 zal verschijnen.
Ethics by design.	Gestart in 2018	Er is een Toolbox Verantwoord Innoveren ontwikkeld die op dit moment gevalideerd wordt.	De Toolbox Verantwoord Innoveren gaan we met verschillende overheidspartijen meermaals inzetten in de praktijk.
Nationale Data Agenda.	Gestart in 2018	NL DIGITAAL, Data Agenda Overheid was in april 2019 gereed. Over de voortgang van de actielijnen uit NL DIGITAAL wordt afzonderlijk gerapporteerd.	
Integriteit en uitlegbaarheid algoritmen door de overheid.	Gestart eind 2018	De publicatie 'Gebruik van algoritmen door overheidsorganisaties' kwam in december 2018 gereed. In het kader van NL DIGITAAL is een transparantielab opgezet. Hier wordt in minimaal 3 use cases met overheidspartijen gekeken naar het toepassen van normen/richtlijnen rond transparantie, uitlegbaarheid en verantwoording. Hierover wordt nader gerapporteerd in het kader van NL DIGITAAL.	
Brief minister voor Rechtsbescherming over de toepassing en het gebruik van algoritmen en artificiële intelligentie op het gebied van de rechtspleging.	Eind 2018 verschenen	Twee brieven van de minister voor Rechtsbescherming kwamen in het laatste kwartaal van 2018 gereed: een brief over de toepassing en het gebruik van algoritmen en artificiële intelligentie op het gebied van de rechtspleging en een brief over transparantie van algoritmen.	<ul style="list-style-type: none"> Een brief over mogelijke wettelijke waarborgen rond profilering door de overheid en richtlijnen voor de toepassing van algoritmen door de overheid wordt in 2019 door de minister voor Rechtsbescherming, mede namens staatssecretaris van BZK, naar de Tweede kamer gestuurd. In het najaar van 2019 zal de minister van BZK de beleidsbrief AI, publieke waarden en mensenrechten naar de Tweede Kamer sturen.

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Publieke waarden en strategische verkenningen.	Gestart in 2019	<ul style="list-style-type: none"> Het kabinet heeft in 2019 een reactie gegeven op het ongevraagde advies van de Raad van State over digitalisering. Over de vervolgactie wordt gerapporteerd onder het kopje wetgeving. De strategische verkenning is meegenomen in (meerjaren) Programma Verantwoord Innoveren van NWO. Ook de adviesaanvraag aan de WRR over kunstmatige intelligentie, het verkennende onderzoek 'Juridische aspecten van algoritmen die besluiten nemen' en 'Blockchain en het recht' passen in deze lijn. 	
Kabinetsreactie op het onderzoek naar de relatie tussen algoritmes en grondrechten (Universiteit Utrecht).	zomer 2019	In maart 2019 stuurde de minister van BZK de Tweede Kamer zijn reactie op het juridische onderzoeksrapport 'Algoritmes en grondrechten' van de Universiteit Utrecht.	De Beleidsbrief AI, publieke waarden en mensenrechten gaat naar verwachting in het najaar van 2019 naar de Tweede Kamer.
Onderzoek naar de juridische aspecten van automatische besluitvorming.	Gestart in 2018	In oktober 2018 informeerde de minister voor Rechtsbescherming, mede namens de minister van BZK, de Tweede Kamer over de uitvoering van de motie van het Kamerlid Verhoeven (D66).	In opdracht van het WODC, (JenV) loopt een verkennend onderzoek naar de juridische aspecten van algoritmische besluitvorming. We kijken aan de hand van een vijftal casussen naar kansen en risico's met betrekking tot de bescherming en realisering van publieke waarden. De casussen zijn: doenvermogen, rechtspraak, zelfrijdende auto's, peer-to-peer energiehandel en contentmoderatie door onlineplatformen.
Dataregels en afspraken.	In 2018 gestart	In NL DIGITAAL: Data Agenda Nederland is aangekondigd dat er overheidsbrede principes worden opgesteld. Over het vervolg wordt gerapporteerd in het kader van NL DIGITAAL.	

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Code Goed Digitaal bestuur.	Gestart medio 2019	De Code Goed Digitaal Bestuur wordt uitgewerkt in de te actualiseren Code Goed Openbaar Bestuur.	In het najaar van 2019 wordt de Code Goed Openbaar Bestuur geactualiseerd. Daarin is aandacht voor de gevolgen van digitalisering.
Verkennd onderzoek 'Blockchain en de wet'.	Gestart najaar 2018	Dit is een onderdeel van de strategische verkenningen zoals hierboven staan aangegeven. Na afronding van het onderzoek zal een kabinetsreactie volgen.	
Wetgeving.	Deze kabinetsperiode		<ul style="list-style-type: none"> • Naar aanleiding van het advies van de Raad van State over Digitalisering zal JenV een Handleiding wetgeving en ICT (best practices) opstellen (2019/20) en, zo nodig, aanpassingen voorstellen met betrekking tot de Aanwijzingen voor de regelgeving en het Integraal Afwegingskader Beleid en Wetgeving (2019/2020). • Het wetsvoorstel digitale overheid ligt bij de Tweede Kamer. We werken tevens aan voorstellen voor aanvullende onderwerpen in de tweede tranche van de wet of in nadere uitvoeringsregelingen op basis van het huidige wetsvoorstel. • De wijziging van de Paspoortwet wordt naar verwachting in 2020 gerealiseerd. • Het wetsvoorstel modernisering elektronisch bestuurlijk verkeer zal aan de Tweede Kamer worden aangeboden. • Het wetsvoorstel elektronische publicaties is voorzien om in werking te treden op 1 januari 2021. • Het initiatiefwetsvoorstel open overheid ligt momenteel bij de Eerste Kamer. • Een wijziging van de wet hergebruik is voorzien in werking te treden in 2021.

3. Toegankelijk, begrijpelijk en voor iedereen

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Wetsvoorstel modernisering elektronisch bestuurlijk verkeer.	Gestart eind 2018	De Raad van State heeft geadviseerd. Deze versie van NL DIGIbeter brengt de belangrijkste wetgeving op het gebied van de digitale overheid gezamenlijk in beeld.	
Wetsvoorstel voor de voorziening waarmee burgers met een account op MijnOverheid per e-mail geattendeerd worden op kennisgevingen die hun directe woonomgeving betreffen.	Medio 2019	Dit aspect is onderdeel van het wetsvoorstel elektronische publicaties (zie de volgende actielijn). Dit wordt onderdeel van actielijn wetgeving.	
Algemene kennisgevingen in elektronische publicatiebladen op één centraal punt verzamelen en toegankelijk maken.	Medio 2019	Het wetsvoorstel elektronische publicaties is aan de Tweede Kamer aangeboden. Dit wordt onderdeel van de actielijn wetgeving.	

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Basisafspraken voor veilige en betrouwbare uitwisseling van gegevens en de regie daarover van de desbetreffende burger of ondernemer.	Gestart in 2019	We hebben de beleidsuitgangspunten hiervoor geformuleerd in de Beleidsbrief regie op gegevens (18 juni 2019). Om tot persoonlijke gezondheidsomgevingen te kunnen komen is het MedMij-afsprakenstelsel opgeleverd.	<p><i>Delen van gegevens</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Op meerdere plaatsen binnen de overheid vinden pilots en eerste implementaties plaats voor het delen van gegevens. • We ontwikkelen overheidsbrede (juridische) kaders voor het delen van gegevens met private organisaties, die we wettelijk verankeren in de Wet digitale overheid. • We maken het in 2020 mogelijk dat burgers via MijnOverheid zelf hun BRP-gegevens met organisaties van het maatschappelijk middenveld kunnen delen. <p><i>Eenmalige gegevensverstrekking</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • We verankeren het principe van eenmalige verstrekking en verplicht gebruik van basisgegevens in de Wet digitale overheid, zo mogelijk nog in 2020. • Burgers kunnen in 2020 in MijnOverheid zien voor welke gegevens nu al het principe van eenmalige gegevensverstrekking geldt. <p><i>Inzage en correctie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • We doen een proef met een overheidsbreed, organisatie-overstijgend oplosteam voor knellende probleemgevallen om de gevolgen van een verkeerd gegeven snel recht te zetten. • Burgers vinden in MijnOverheid informatie welke organisaties welke basisgegevens ontvangen en voor welk doel, en een correctieknop die hen direct naar het juiste loket brengt om basisgegevens te corrigeren. • We trekken lessen uit de bestaande pilots die de regie op gegevens voor burgers en bedrijven vergroot en schalen op waar dat kan.
Aanpassen gegevens-huishouding overheid, in het bijzonder basisregistraties.	Deze kabinetsperiode	De plannen hiervoor zijn geformuleerd in de Beleidsbrief Regie op Gegevens (juni 2019) en de reactie op het rapport van de Algemene Rekenkamer over het stelsel van basisregistraties (18 juni 2019). Zie de actielijn hierboven. Deze actielijn heeft een plek in NL DIGITAAL.	

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
MijnOverheid omvormen tot een plek waar een burger regie kan voeren over zijn (persoonlijke) gegevens.	Gestart in 2018	De plannen hiervoor zijn geformuleerd in de Beleidsbrief Regie op gegevens (juni 2019).	
Op of via MijnOverheid en MijnOverheid voor Ondernemers kunnen burgers en ondernemers een onjuist gegeven (laten) herstellen.	Vanaf 2019	De plannen hiervoor zijn geformuleerd in de Beleidsbrief Regie op gegevens (juni 2019).	
De gevolgen van het gebruik van een onjuist gegeven gaan we snel herstellen.	Vanaf 2019	De plannen hiervoor zijn hiervoor geformuleerd in de Beleidsbrief Regie op gegevens (juni 2019).	
Samenhangende aanpak voor digitale inclusie.	Gestart eind 2018	In december 2018 is het Actieplan Digitale Inclusie opgeleverd. In maart 2019 is de Alliantie Digitaal Samenleven gelanceerd. In maart 2019 is het plan van aanpak laaggeletterdheid 2020-2024 opgeleverd. Met ingang van 2019 is het programma Tel mee met Taal uitgebreid. In juli 2019 zijn de eerste 15 informatiepunten Digitale Overheid geopend.	<ul style="list-style-type: none"> • Omdat we het belangrijk vinden dat iedereen mee kan (blijven) doen zetten we ons in langs de lijnen zoals verwoordt in de brief samenhangende aanpak digitale inclusie. • We gaan voldoen aan de verplichting uit DigiToegankelijk om vanaf 23 september 2019 de informatie op nieuwe websites en apps toegankelijk te hebben. Een jaar later geldt dit voor alle websites en apps, dus ook de bestaande.
Wettelijk verplicht stellen Europese richtlijnen over (digitale) toegankelijkheid en inrichten toezicht daarop.	Deze kabinetsperiode	Gereed. In december 2018 ging het tijdelijk besluit digitale toegankelijkheid in. Dit besluit is gebaseerd op de Europese Norm 301 549, die in Nederland bekend staat onder de naam DigiToegankelijk.	

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Overheidsbreed maken we gebruik van de principes van 'Gebruiker Centraal'.	Gestart in 2018	<p>De principes zijn overheidsbreed beschikbaar en onder de aandacht gebracht. Onderstaande voorbeelden geven aan hoe die principes doorwerken in voorzieningen van de basisinfrastructuur.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het inlog- en activatieproces voor nieuwe gebruikers van MijnOverheid is verbeterd. • In oktober 2018 is de Berichtenbox app gelanceerd. • Sinds 23 mei jl. zijn voorzieningen getroffen die ervoor zorgen dat er geen digitale berichten meer aan overleden gebruikers worden gezonden. • De ondersteuning van IPv6 is doorgevoerd zodat MijnOverheid volledig aan de veilige internetstandaarden voldoet. • Eind 2018 een begin gemaakt is met de harmonisatie van berichtenverkeer met afnemers. 	
Inrichten veilige oefenomgevingen waarin burgers en ondernemers dienstverlening kunnen testen.	Start in 2019	<p>Er is een animatie beschikbaar gekomen met duidelijke uitleg over hoe je als nieuwe gebruiker MijnOverheid activeert. Gebruikers kunnen ondersteuning krijgen wanneer zij voor het eerst DigiD gebruiken, zich aanmelden op MijnOverheid en/of voor het eerst berichten openen in hun Berichtenbox.</p>	
Interactiestrategie.	Gestart in 2018	<p>De interactiestrategie is opgeleverd en gepubliceerd op digitaleoverheid.nl. Overheidsorganisaties kunnen deze gebruiken bij het verbeteren van hun interactie met burgers en ondernemers.</p>	

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Ontwikkeling gebruiksvriendelijke digitale producten.	Gestart in 2018	De gebruiksvriendelijkheid van producten wordt geborgd door oefenomgevingen voor gebruikers. Daar blijven we mee doorgaan. De Berichtenbox app van MijnOverheid heeft inmiddels ruim 7,5 miljoen gebruikers. De DigiD-app is gebruiksvriendelijker gemaakt, zodat vrijwel iedereen hem kan gebruiken, ook minder digivaardigen. Het inlog- en activatieproces voor nieuwe gebruikers van MijnOverheid is aangepast, zodat stapsgewijs duidelijke uitleg beschikbaar is over het belang en het gemak van het opgeven van het emailadres. Er is een animatie beschikbaar gekomen met een toegankelijke uitleg over hoe je als nieuwe gebruiker MijnOverheid activeert.	
Structureel langjarig onderzoek naar veranderende wensen van burgers.	Deze kabinetsperiode	Het programma Mens Centraal voert continu en structureel onderzoek uit onder burgers en ondernemers. In iedere fase van de aanpak levensgebeurtenissen worden burgers en ondernemers betrokken en bevraagd. Op basis van het wetenschappelijk onderbouwde kader wordt een meerjarig burgeronderzoek uitgevoerd.	
Fraudebestendig, betrouwbare en praktische innovatieve oplossingen voor identificatie.	Deze kabinetsperiode	Ontwikkeling van verbredingsoplossingen en (private) alternatieven voor DigiD.	We werken aan het op orde hebben van het herstellvermogen van het stelsel van inlogmiddelen zodat burgers die slachtoffer worden van identiteitsfraude geholpen kunnen worden.

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Verdere ontwikkeling DigiD, en toelaten één of meerdere private eID-middelen.	Start eind 2019	<ul style="list-style-type: none"> Het programma eID werkt aan inloggen op het betrouwbaarheidsniveau dat past bij de gevoeligheid van de gebruikte persoonsgegevens. Het wetsvoorstel digitale overheid maakt dit mogelijk en ligt bij de Tweede Kamer. DigiD-gebruikers worden nu al gestimuleerd in te loggen op een 'hoger betrouwbaarheidsniveau'. Vanaf 15 mei 2019 is de zogeheten 'tweestaps-verificatie' verplicht bij het UWV. De DigiD-app is hiervoor gebruiksvriendelijker gemaakt, zodat vrijwel iedereen deze kan gebruiken, ook mensen die minder digivaardig zijn. 	<ul style="list-style-type: none"> 2019: het betrouwbaarheidsniveau van inloggen door bedrijven bij de overheid (met eHerkenningmiddelen) wordt geleidelijk verhoogd naar niveau 3 (substantieel). 2020: een brede uitrol van inloggen door burgers met app of sms-code. Het streven is dat alle burgers eind 2020 toegang hebben tot niveau 3 (substantieel) van DigiD. Er wordt hard gewerkt aan verbredingsoplossingen en (private) alternatieven voor DigiD.
Wederzijdse erkenning elektronische identificatie (eIDAS).	Start in 2019	Gereed. Nederland heeft de eIDAS verordening binnen de gestelde termijn geïmplementeerd. EU-burgers en -bedrijven kunnen sinds september 2018 in Nederland inloggen met hun door de EU erkende inlogmiddel.	
Onderzoek naar het gebruik automatische gezichtsherkenning en andere vormen van biometrische identificatie, inclusief experiment hiermee.	Start in 2020	Er wordt geëxperimenteerd met de ontwikkeling van een virtuele identiteit vID (je paspoort op je mobiele telefoon) en <i>Known Traveller Digital Identity</i> : internationaal reizen zonder dat je je paspoort hoeft te tonen.	In 2019 doet BZK onderzoek naar virtuele Identiteit en samen met JenV naar <i>Known Traveller Digital Identity</i> . We onderzoeken de gevolgen voor wet- en regelgeving, maken een business case. De technische ontwikkeling wordt verder voortgezet en beproefd in pilots.
Testen van diverse nieuwe digitale identiteits-toepassingen.	Deze kabinetsperiode	BZK heeft samen met de VNG en diverse gemeenten het digitale identiteitslab opgezet.	Verschillende gemeenten zijn samen met BZK aan de slag om nieuwe identiteitstools in hun dienstverlening in te passen.

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Onderzoek naar digitale identificatie en verificatie, al dan niet met gebruikmaking van block-chain-technologie, die gebaseerd is op de door het individu verstrekte gegevens, inclusief experiment hiermee.	Gestart in 2019	Onderzoek naar Self Sovereign Identity (SSI).	Werkend prototype van <i>Self Sovereign Identity</i> wordt in 2020 opgeleverd. De bedoeling is dat de burger zich daarmee op termijn met zijn mobiel kan identificeren, zonder dat hij zijn paspoort hoeft te laten zien.
Vernieuwing ICT-infrastructuur voor het aanvragen van paspoorten en identiteitskaarten.	Start in 2020	<ul style="list-style-type: none"> De Kamerbrief Vernieuwing Reisdocumentenstelsel is medio 2019 verstuurd. Na behandeling in de Tweede Kamer wordt de nodige wet- en regelgeving voorbereid. Dit bouwt voort op de wijziging van de Paspoortwet die de eNik introduceert. Met de eNik (chip op de ID-kaart) kunnen burgers op het hoogste betrouwbaarheid inloggen bij de overheid. 	In 2020 worden de eerste resultaten opgeleverd, waaronder het automatisch raadplegen van het Register Paspoortsignaleringen. Hiermee kunnen we er nog beter voor zorgen dat personen die geen paspoort mogen krijgen dat ook niet krijgen.
Aanpassen van de Basisregistratie Personen op basis van nieuwe eisen en wensen.	Start in 2019	<p>Een werkgroep (met deelnemers van o.a. gemeenten en uitvoeringsorganisaties) werkt aan een visie op de toekomst van het BRP-stelsel.</p> <p>Voorjaar 2019 is het project 'Pilot Ecosysteem BRP met pensioenfondsen' gestart, waarin een nieuwe wijze van gegevensdistributie verkend gaat worden. De BRP is per 4 februari 2019 aangepast, waardoor ouders hun levenloos geboren kind kunnen laten registreren.</p>	<ul style="list-style-type: none"> We optimaliseren het stelsel van basisregistraties via voorstellen voor verbeterd gebruiksgemak en mogelijk meer verplichtend gebruik. We werken aan een toekomstvisie op het BRP-stelsel. Een belangrijk instrument voor de verbetering van de adreskwaliteit in de Basisregistratie Personen is de Landelijke aanpak adreskwaliteit (LAA). Er wordt aan een wetsvoorstel gewerkt waarin een stevigere rol voor de minister is voorzien. We onderzoeken de mogelijkheid om e-mailadressen toe te voegen aan de BRP. In het kader van beperking van geslachtregistratie worden keuzemogelijkheden voor burgers onderzocht in de wijze van aanschrijving door gebruikers van de BRP (naast dhr. en mevr. een geslachtsneutrale optie). Resultaten verwachten we eind 2019.

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Plan van aanpak Machtigen en oplevering eerste resultaten.	Gestart in 2018	Een positieve maatschappelijke kostenbatenanalyse is afgerond en naar de Tweede Kamer gestuurd.	<ul style="list-style-type: none"> De machtigingsvoorziening is zo gebruiksvriendelijk gemaakt dat iedereen hem kan gebruiken. Machtigen kan voor (digitale) diensten van de Belastingdienst en DUO. Het UWV zal naar verwachting op november 2019 aansluiten. Uitrol naar andere dienstverleners wordt gepland. Moeders zijn automatisch gemachtigd voor hun kinderen (onder andere in de zorg) en wettelijke vertegenwoordigers (waaronder curatoren) zijn automatisch gemachtigd voor hun cliënten. Uitrol hiervan binnen de overheid vindt stapsgewijs plaats.
Verbetering data.overheid.nl.	Gestart in 2018	Gereed	
Beschikbaar stellen van geobasis-registraties als open data.	Gestart in 2018	Is onderdeel van NL DIGITAAL.	
Stimuleren van het vrijgeven van eigen software als open source software.	Start in 2019	Is onderdeel van NL DIGITAAL.	

4. Onze dienstverlening maken we persoonlijker

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Uitwerking eerste acht levensgebeurtenissen.	Medio 2019	In 2019 zijn drie levensgebeurtenissen geselecteerd: 'starten als zzp'er', 'nabestaanden en overledenen' en 'verhuizen'. De keuze voor de overige vijf is in voorbereiding.	
Inrichten andere klantreizen voor groot aantal levensgebeurtenissen.	Deze kabinetsperiode	Met de 109 checklists levensgebeurtenissen die nu op het Ondernemersplein zijn gerealiseerd zijn alle 'grote' situaties beschreven waar ondernemers mee te maken kunnen krijgen. Denk aan personeel aannemen of ontslaan, producten exporteren of een bedrijf starten. 26 hiervan zijn in de afgelopen periode (sinds begin 2018) gerealiseerd. Een totaaloverzicht staat op ondernemersplein.kvk.nl. Voor burgers zijn 15 checklists met levensgebeurtenissen gerealiseerd, zoals 'wat moet ik regelen als ik een kind krijg' en 'wat moet ik regelen als ik ga trouwen'. Zie voor een overzicht www.rijksoverheid.nl/levensgebeurtenissen .	<ul style="list-style-type: none"> • Vanuit het programma Mens Centraal zijn wij aan de slag met het harmoniseren van de dienstverlening van de overheid en gaan we aan de hand van specifieke levensgebeurtenissen die impact hebben. • Wij werken met Rijksoverheid.nl en Ondernemersplein.nl samen met onder andere de Belastingdienst, de KvK, de gemeenten en de ministeries aan één antwoord van de overheid. Zo krijgen burgers en ondernemers informatie over hun levensgebeurtenis. Bestaande checklists op rijksoverheid.nl worden uitgebreid. Zo wordt de komende periode gewerkt aan alle informatie rond dementie, studeren en voor werk naar Nederland komen. Informatie wordt (onder meer via een API) ook bij andere overheden ontsloten. De informatie op het Ondernemersplein wordt doorlopend verbeterd.
Verbeteren MijnOverheid zodat burgers en ondernemers hun persoonlijke gegevens kunnen inzien.	Gestart in 2018	We hebben de plannen hiervoor geformuleerd in de Beleidsbrief Regie op gegevens (juni 2019). Zie actielijn 'Regie op Gegevens'.	

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Overheidsbrede afspraken over digitale formele correspondentie tussen burger en overheid.	Gestart in 2018	Voor digitaal berichtenverkeer zijn de uitgangspunten opgesteld. Het plan van aanpak overheidsbrede harmonisatie berichtenverkeer aan burgers is gereed. Deze actie is onderdeel van de actielijn modernisering basisinfrastructuur.	
Eerste versie MijnOverheid voor Ondernemers.	Medio 2019	Om de digitale interactie tussen overheid en ondernemers te verbeteren is de 'Assistent' in de praktijk getest bij een kleine groep ondernemers.	In overleg met de uitvoeringsorganisaties zorgen we ervoor dat de berichtenstromen naar ondernemers verder worden gedigitaliseerd.
Overzetten Ondernemersplein naar website Kamer van Koophandel.	Medio 2019	De website van het Ondernemersplein is inmiddels gekoppeld aan de website van de KvK. De gebundelde informatie van Ondernemersplein.nl is daardoor te vinden bij de KvK, 12 overheidsorganisaties en diverse andere organisaties. De komende periode wordt ingezet op de vernieuwing van de inhoud en het ontsluiten van deze informatie via zoveel mogelijk websites. Omdat dit het uitgangspunt is voor alle websites van de overheid, is een aparte actielijn hiervoor niet nodig.	
Impactanalyse implementatie Single Digital Gateway in Nederland.	Medio 2019	Deze analyse is gereed. Ook werken we aan het toegankelijk en begrijpelijk zakendoen met de Nederlandse overheid door de EU-burger.	
Basisafspraken voor het kunnen voeren van regie op zijn of haar gegevens door de betreffende inwoner of ondernemer.	Medio 2019	De beleidsuitgangspunten hiervoor geformuleerd zijn in de Beleidsbrief 'Regie op gegevens' (juni 2019) zie de actielijn 'Regie op gegevens'.	

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Standaardisatie-agenda.	Deze Kabinets-periode	Een externe inventarisatie naar standaardisatie is aangekondigd. In de zomer verschijnt het externe onderzoeksrapport met aanbevelingen op het gebied van standaardisatie. Als vervolg op de onderzoeksresultaten zal bepaald worden welke acties op het gebied van standaardisatie aangepakt worden die van belang zijn voor veilige en betrouwbare dienstverlening van en communicatie met de overheid.	
Onderzoek naar sectoren waar standaarden, zoals Standard Business Reporting (SBR), kunnen bijdragen aan vermindering van administratieve lasten voor ondernemers en daardoor zakendoen met de overheid makkelijker maken.	Gestart in 2019	In 2018 werden er 42,8 miljoen berichten via SBR verzonden, 11,5% meer dan het jaar daarvoor. Er komen steeds meer gestandaardiseerde jaarstukken van ondernemers in het Handelsregister, ook bij de Autoriteit Woningcorporaties, de Belastingdienst en bij de Dienst Uitvoering en Onderwijs (DUO) komt steeds meer gestandaardiseerde informatie beschikbaar, waarmee analyses makkelijker worden en de transparantie wordt vergroot.	SBR wordt conform de Verbredingsagenda uitgebreid naar andere sectoren. Met de private partijen wordt verkend hoe de SBR-aanpak kan worden verdiept en hoe wordt ingespeeld op de nieuwe data-economie. Nieuwe technologieën worden geïncorporeerd. Ook zetten we in op de verbreding van e-factureren, voor met name het midden- en kleinbedrijf.
Verhogen informatieveiligheid.	Deze kabinets-periode	Op 16 okt 2018 is een brief over informatieveiligheid aan de Tweede Kamer gezonden. Een van de acties daarin is het ontwikkelen van het interbestuurlijke normenkader voor informatiebeveiliging, de 'Baseline Informatiebeveiliging Overheid' (BIO). Ook deze is vastgesteld. Overheden kunnen hun informatieveiligheid efficiënter en effectiever dan voorheen organiseren. Overheden worden veiliger en er zijn minder incidenten.	<ul style="list-style-type: none"> • We blijven actief werken aan informatieveiligheid, ook door actief crisissituaties met elkaar te oefenen. • We zorgen voor een goede implementatie van de BIO. • We gaan veiligheidsstandaarden verplichten.

5. Klaar voor de toekomst

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Eenmaal per jaar actualisering Agenda Digitale Overheid.	Deze kabinetsperiode	Deze geactualiseerde agenda vloeit voort uit dit voornemen. In 2020 zal de agenda wederom geactualiseerd worden.	We stellen onze visie op de rol en functie van de digitale overheid van de toekomst bij. Hierbij maken we gebruik van lopende trajecten.
Modernisering Basisinfrastructuur.	Deze kabinetsperiode	<ul style="list-style-type: none"> In het Overheidsbrede Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) zijn in april 2019 afspraken gemaakt over de ontwikkeling van de digitale basisinfrastructuur. Deze afspraken zijn vastgelegd in het 'Beleidskader digitale basisinfrastructuur'. Binnen dit kader krijgen de generieke functies van de basisinfrastructuur verder vorm. Het beleidskader is meegezonden met de brief waarbij ook deze Agenda is meegestuurd. Over de API-strategie Overheid is voorjaar 2019 een publieke consultatie geweest. De ontwikkelaarswebsite developer.overheid.nl is gelanceerd op de The Next Web Conference. 	Binnen de overheid spreken we af hoe we de dienstverlening aan burgers en ondernemers voor verschillende generieke functies inrichten. Die afspraken leggen we vast in beleidskaders, als uitwerking van het 'beleidskader digitale basisinfrastructuur'. Er komt een beleidsnotitie digitale portalen (zoals MijnOverheid) en komen beleidskaders voor berichtenverkeer (formeel correspondentie), basisregistraties, regie op gegevens en voor machtigen.
Sturing van de programma's herbezien.	2018	In het tweede kwartaal van 2019 is de evaluatie van de governance en van de doorbelasting gestart. De uitkomsten komen eind 2019 beschikbaar. Deze worden mogelijk verwerkt door aanpassing van het Instellingsbesluit Sturing Digitale Overheid.	

Actielijn	Planning	Rapportage	2019/2020
Actieve samenwerking opzoeken met omgeving.	Deze kabinetsperiode	De vier in deze agenda beschreven samenwerkingsinitiatieven zijn hier een voorbeeld van. Actief de samenwerking opzoeken is onlosmakelijk verbonden met de manier waarop we in netwerken verschil kunnen maken.	
Metten van de effecten van beleid en maatregelen.	Deze kabinetsperiode	We willen weten hoe de acties uit deze bijdragen aan het oplossen van de ervaren problemen. We meten de effecten van beleid en vertalen dit naar maatschappelijke meerwaarde. Onder meer door focusgroepen halen we op wat burgers en bedrijven belangrijk vinden. Daarnaast wordt een wetenschappelijk kader ontwikkeld voor het uitvoeren van een meting onder burgers en bedrijven. Deze componenten samen vormen de basis voor de invulling van de burgers- en bedrijvenmeting. De uitkomsten van deze meting – die najaar 2019 gereed is – vormen de input voor het verder inrichten van een monitorinstrumentarium. Waar mogelijk wordt gebruikgemaakt van bestaande monitoren bij de diverse partijen die een bijdrage leveren aan NL DIGIbeter.	

Deze uitgave is tot stand gekomen met het
Overheidsbreed Beleidsoverleg Digitale Overheid.

In dit overleg zijn de volgende partijen vertegenwoordigd:

CIO-Rijk

Interprovinciaal Overleg

Ministerie van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties

Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Ministerie van Justitie en Veiligheid

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Programmeringsraad Logius

Unie van Waterschappen

Vereniging van Nederlandse Gemeenten

www.digitaleoverheid.nl/NLDIGIbeter2019

www.rijksoverheid.nl

Juli 2019